

***Kırsal Kalkınma
ve Kırsalda
İstihdam Grubu
Çalışma Belgesi***

İÇİNDEKİLER

TABLO DİZİNİ.....	3
ŞEKİL DİZİNİ.....	3
KISALTMALAR.....	4
1. GİRİŞ.....	5
2. MEVCUT DURUM.....	6
2.1. Kırsal Alan Tanımı	7
2.2. Kalkınma Kavramında Değişimler ve Kırsala Yansımaları	8
2.3. Kır-Kent İlişkisi	11
2.4. Kırsalda Altyapı ve Üstyapı	12
2.5. Kırsalda Dezavantajlı Gruplar	13
2.6. Aile Çiftçiliği	16
2.7. Kırsal Yoksulluk	17
2.8. Kırsalda Örgütlenme	20
2.9. İş Sağlığı ve Güvenliği	21
2.10. Kırsalda İstihdam	22
2.11. Yabancı İş gücü Kullanımı ve Gelecek Senaryoları	24
2.12. Kırsal Kalkınma ve Çevre Politikaları Etkileşimi	24
3. GÜÇLÜ-ZAYIF YÖNLER (FIRSATLAR VE TEHDİTLER).....	25
4. GENEL DEĞERLENDİRME.....	40
4.1. Sürdürülebilirlik.....	40
4.2. Toplumsal Cinsiyet.....	42
4.3. Kırsal Yatırımlar ve Girişimcilik.....	42
4.4. Kırsal Turizm	43
4.5. Kapsayıcı Kalkınma.....	44
4.6. İyi Yönetişim	46
5. SONUÇ: VİZYON-NASIL BİR KIRSAL ALAN?.....	47
KAYNAKLAR.....	48

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’de kentsel ve kırsal yoksulluk.....	19
Tablo 2. Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı.....	22
Tablo 3. Kırsal kalkınma ve kırsalda istihdam açısından Türkiye’nin güçlü ve zayıf yönleri (Fırsatlar ve Tehditler).....	26

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. Yıllara ve yerleşim yerlerine göre nüfus değişimi.....	8
Şekil 2. Türkiye’de istihdamın sektörlere göre oransal dağılımı (2000-2019).....	22

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
EU	: European Union
EUROSTAT	: European Statistical System
FAO	: Food and Agriculture Organization
ILO	: International Labour Organization
IPARD	: Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development
KÖY-KOOP	: Köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatifler birliği
KKEP	: Kırsal Kalkınma Eylem Planı
KKYDP	: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
LEADER	: Liaison Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
ORBİS	: Orman Bilgi Sistemi
OR-KOOP	: S.S.Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği
Pankobirlik	: S.S. Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
ULEP	: Ulusal ve Uluslararası Etkinliklere Yönelik Destek Programı
UKKS	: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UN	: United Nations
UNDP	: United Nations Development Programme
TARBİL	: Tarımsal İzleme ve Bilgi Sistemi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKVET	: Hayvan Kayıt Sistemi

1. GİRİŞ

Dünyada artan yoksulluk, işsizlik, açlık, kır-kent dengesizlikleri, bölgesel eşitsizlikler vd. faktörlere bağlı olarak kırsal kalkınma olgusu sıkça gündeme gelmektedir. Tüm insanların mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve stratejisi ile kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları daha da hızlanmıştır. Dünyada özellikle 1980’li yıllardan sonra kırsal kalkınma yaklaşımlarında önemli değişimler yaşanmaktadır. Büyümeye dayalı politik öncelikler yerini giderek toplumun tamamını kapsayan bütünlük kalkınma arayışlarına bırakmaktadır (Gülçubuk et al., 2015; Gülçubuk, 2017).

Dünyada sosyoekonomik ve ekonomi-politik alanda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz gelişmeler karşısında, ülkeler ulusal ve uluslararası politika belirlemelerinde ve uygulamalarında değişiklikler yapmıştır. Bunların bir uzantısı olarak, “yerelleşme, yerel toplulukları güçlendirme, kalkınma süreçlerine tüm paydaşların katılımı, sivil toplumun rolünün örgütlenme yoluyla güçlenmesi” arayışları artmış ve tüm bu gelişmeler kırsal kalkınma yaklaşımlarına, politikalarına dolaylı veya doğrudan etki etmiştir. Bunlardan dolayı kırsal kalkınma artık sadece kamusal bir hizmet alanı olmaktan çıkmış ve tüm toplum ve ekonomi kesimlerinin ortak uğraşısı haline gelmiştir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sorunların çözümünde kırsal kalkınma anahtar strateji haline gelmiştir. Bu gelişmeler, değişimler Türkiye’yi de yakından etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Türkiye de artık kırsal kalkınma politikalarında/uygulamalarında merkezden yaklaşımı değil tabandan-tavana yaklaşımı ve yerinde katılımcı kalkınmayı benimseme durumuna gelmiştir. Aynı zamanda çağın getirdiği yeniliklerle sosyal yaşamın uyumlaştırılması ve yaşam kalitesinin artırılması da temel öncelikler içerisinde ele alınmaktadır.

Dünyada kırsal kalkınma çalışmalarında yaşanan paradigmatik değişimler kalkınma anlayışında yeni modellerin ve yaklaşımların oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Artık kalkınma yaklaşımlarının tek düze bir mantalite içerisinde yürütülmesinin mümkün olmadığı anlaşılmış ve özellikle X, Y ve Z kuşağı olarak adlandırılan 3 farklı kuşak arasında mantalite ve iletişim farklılıkları kalkınma anlayışında da farklılığı ortaya çıkarmıştır. X, Y, Z kuşaklarının oluşumuna zemin hazırlayan ana faktörleri “yokluk ve zorluk yılları”, “teknolojinin ivmelenmesi” ve “teknolojiyle doğmak” olarak sıralandığında (Çıray, 2018) yeni kalkınma anlayışında teknoloji, AR-GE ve inovasyon terminolojileri önemli bir yer edinmektedir.

Kırsal alandaki yaşlanma ve bunun meydana getirdiği sorunların çözümünde kırsal kalkınma politikaları günümüzün temel odak noktalarından birini oluşturmaktadır (Kan, et al., 2018). Genç nüfusun kırsal alanda kalmasını sağlamak ve kırsala çekmek amacı ile dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda önemli politika argümanları devreye sokulmuştur. Demografik yapıda değişiklik oluşan yeni yapının ihtiyaçlarının da değişmesine neden olmaktadır. Bir yandan genç nüfusun yerinde kalması sağlanırken ekonomik olarak iyileşmenin her zaman sosyal yapıda iyileşme getirmeyeceği görülmüştür. Bu nedenle kalkınmanın ekonomik boyutunun yanında sosyal ve kültürel boyutu daha çok ön plana çıkmıştır. Eğitim, sağlık, altyapı ve üstyapı gibi hizmetlerin yanı sıra yenilikçi hizmet anlayışı ile kırsalda yaşam kalitesinin artırılması gerekliliği kırsal kalkınmanın önemli parçaları haline gelmiş ve kırsal kalkınmanın sadece ekonomik refahı değil sosyal refahı da gözeten kapsayıcı ve çok sektörlü bir yapı haline gelmesi gerekliliği belirtilmeye başlanmıştır (Gülçubuk, 2017).

Türkiye kırsal kalkınma anlayışında dünyada meydana gelen yeni değişimlere ayak uydurmanın yanı sıra gerek Avrupa Birliği (AB) müzakereleri, gerekse Birleşmiş Milletler (BM) içindeki rol ve sorumlulukları ile hem ulusal hem de uluslararası alanda kırsalı desteklemek ve olumsuzlukları gidermek namına önemli çalışmalar yapmaktadır. Bunun yanı sıra çevresindeki komşu ülkelerde yaşanan sıkıntılar çerçevesinde oluşan durumlara bağlı olarak kırsal alanda özellikle tarım sektöründe yaşanan olumsuz baskı kırsal kalkınma çalışmalarına da zorunlu yön vermekte ve öncelikleri hem değiştirmekte hem de daha da çeşitlendirmektedir. Yeni kalkınma anlayışında tabandan kalkınmaya yönelik istek oluşturma çabası özellikle LEADER uygulamaları ile gerek yerel hareket gruplarının oluşturularak gerekse kooperatifler vasıtasıyla örgütlü ve bilinçli bir kırsal toplumun var olmasına çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra ulusal alanda kamu ve özel sektör fonları ile uluslararası fonlar Türkiye’de kırsal kalkınma çalışmalarının finansmanında önemli katkı sağlamaktadır.

III. Tarım ve Orman Şûrası Yönetmeliği’nde ortaya konan hedeflerden birisi, kırsal kalkınma alanında çalışmalar yapmak ve buna yönelik stratejiler oluşturmaya yardımcı olacak kararları almaktır. Bundan hareketle kırsal alanda kalkınmanın sağlanması, tarım-kırsal kalkınma entegrasyonunun gerçekleşmesi ancak sürdürülebilir politika ve stratejilerin ortaya konulması ile olacaktır. Her alanda olduğu gibi kırsal kalkınmada da yaklaşımlar değişmekte, yeni paradigmlar belirlemektedir. Yeni yaklaşım şu biçimde özetlenebilir: toplumsal, kültürel, ekonomik kalkınmayı hedefleyen, yoksulluğu azaltan, doğaya saygılı, doğal kaynakları akılcı ve sürdürülebilir kullanan, paydaşlarla iyi yönetişimi kabul eden, değişimi her alanda kabullenen ve bunun gereklerini yerine getiren, kurumsal değişim-dönüşümü kalkınma için bir fırsat gören, temel hizmetleri yenilikçi anlayışla sunabilen, refahı tabana yayan bir kalkınmadır.

2. MEVCUT DURUM

Kırsal sorunların çok boyutluluğu, çözümlerin de çok katmanlı ve sektörlü, daha da önemlisi kırsal özgü olmasını gerektirmektedir. Nitekim pek çok kırsal problemin temelinde kırsal bir mekân olarak kendine özgü özellikleri yer almakta olup, mekânsal olarak farklılaştırılmamış makro çözümler bu problemlere etki edememektedir. Bu noktada kırsal mekânsal, sektörel ve kültürel özelliklerini bir arada ele alan, kırsal alanlar arasında ve kırsal kent arasındaki etkileşimi gözeten ve kırsal alanların ulusal ekonomi içinde oynayabileceği rolü tutarlı bir şekilde destekleyen politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

İş ve yaşam koşulları açısından bakıldığında hizmetlere erişim, yoksulluk, kişi başı gelir gibi hemen tüm gelişmişlik göstergelerinde kırsal, kentin gerisinde gelmektedir. Bu durumun temelinde ekonomik, yasal, idari, sosyal, fiziksel, çevresel ve politik birçok unsur ve bunların kesişimi rol oynamaktadır. Küresel ısınma, gıda fiyat dalgalanmaları, kentlere yoğun göç hareketi ve doğal çevrenin hızla bozulması bugün, aile çiftçiliğinin stratejik önemini her zamankinden daha fazla öne çıkarmaktadır. Bu gerçeklik göz önünde bulundurularak üretkenlik, verimlilik, kapsayıcılık ve çevrecilik odaklı geliştirilecek politika ve programlar, tarımsal ekonominin sürdürülebilirliği ve kırsal alanlarda sosyal dokunun korunmasında ülkemizde ve dünyada belirleyici olacaktır. Bu kapsamda kırsal kalkınma başlığı altında bazı konuların öncelikli olarak ortaya konulması gerekmektedir. Bu başlıklar aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

2.1. Kırsal alan tanımı

Kalkınmanın sınırlarının çizilmesi ancak kırsal ve kentsel sınırların çizilmesi ile mümkün olacaktır. Kırsal kavramı esas itibarıyla mekâna ait bir kavram olup, mekânın çok sektörlü genel karakteristiğini yansıtmaya yönelik bir kavram olarak kullanılmaktadır (OECD, 1998). Nüfus yoğunluğu, tarımın ekonomideki payı, arazi kullanımı ve coğrafi uzaklık gibi temel parametrelerle açıklanmaya çalışılan kırsal alanlar için küresel düzeyde kabul edilmiş bir tanım yoktur. Bu nedenle kırsal alan tanımı dinamik yapısı nedeniyle ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu durum tüm dünya üzerinde mekânsal alanların karşılaştırılmasında sorunlar çıkarmaktadır.

Çevrenin doğal, nüfusun düşük ve ekonomik faaliyetin ağırlıklı tarım olduğu mekânlar genel olarak kırsal alan olarak kabul edilmektedir. Ancak kırsalı tanımlayan temel değişkenler üzerinde tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Nüfus yoğunluğu, sosyokültürel özellikler, istihdamın sektörel dağılımı ve kurumsal yapılanma gibi pek çok farklı değişken de farklı ülkelerde ve farklı zamanlarda kırsalı tanımlamak için kullanılmaktadır. Kırsal alanlar genelde nüfus, üretim yapısı, doğal çevre ve kültürel yaşam biçimine göre tanımlanmaktadır. Nitekim kırsal alan (Bertrand, 1958; Galeski, 1972; Geray, 1975; Bakırcı, 2007; Bosworth & Somerville, 2014; Türkdoğan, 2006; Kavruk, 2004):

- Doğa-insan ilişkisinin yoğun bir biçimde gerçekleşmesi,
- Dayanışma üzerine kurulu toplumsal ilişkilerin varlığı,
- Küçük ölçekli yaşam ve üretim mekânının varlığı,
- Kentsel merkezlere uzaklık,
- Düşük nüfus yoğunluğu,
- Tarımsal üretimin (bitkisel üretim ve hayvancılık) başat olması,
- Üretime dayalı iş bölümünün ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olması,
- Köy-kır temelli bir yerleşimin ve kültürün varlığı gibi unsurlar üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

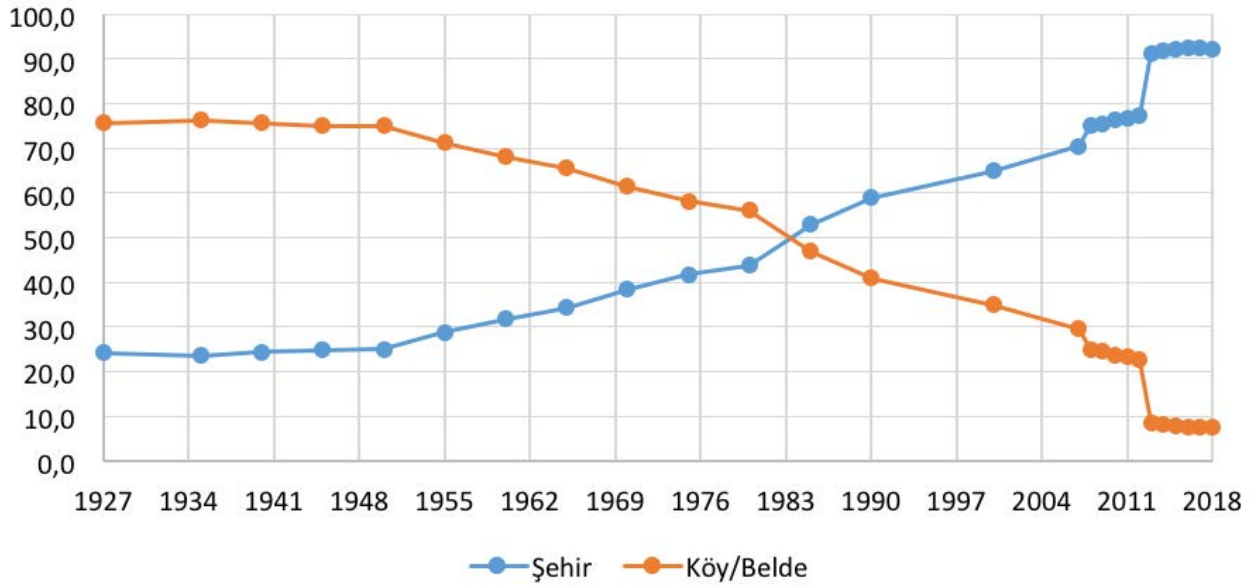
Kırsal alan tanımında farklı ölçütlerin bileşimi bu ölçütlere göre bir derinliği olan bir tanım önem arz etmektedir. Bu kapsamda, başta istatistik üretimi açısından önemli olan kırsal kalkınma politikalarını yönlendirmek üzere, OECD ve EUROSTAT tarafından üretilen kırsal alan tanımı geçerliliğini en fazla koruyan tanımlardır. Her iki kuruluş da kırsal alanların tanımlanmasında nüfus yoğunluğu ölçütünü kullanmaktadır. 1 km²lik ızgaralar kullanılarak idari sınırlardan bağımsız şekilde nüfus yoğunlukları uzaktan algılama yöntemleriyle tespit edilmekte ve mekânsal olarak sürekli ve belirli nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü eşiklerini aşan alanlar kentsel merkez ve kentsel küme olarak tanımlanmaktadır (EUROSTAT, 2019; OECD, 2011).

Türkiye’de kırsal kalkınma politikalarına temel teşkil eden tanım, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (2014-2020) de ifade edildiği üzere, nüfus eşiği ölçütünü baz alan kır-kent tanımıdır. Diğer bir ifadeyle 20 binden düşük nüfusa sahip tüm yerleşim yerleri kırsal yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir

(UKKS, 2015). Bunlar: köy bağılıları, köyler, kırsal mahalleler ve kasabalardır (beldeler ve bazı ilçe merkezleri). Tipolojik tanımlamalar bölgesel politikaların yönlendirilmesi ve kaynak kullanım etkinliği açısından temel başlangıç noktasıdır. Türkiye’de bu konudaki eksiklik ve veri bulma konusundaki sıkıntılar yapılan çalışmaların değerlendirilmesini sınırlandırmaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında kırsal alan istatistiklerine 2012 yılından sonra ulaşılamamaktadır. 2012 yılında yaklaşık %23 olan toplam nüfus içindeki kırsal nüfus oranı 6360 sayılı Kanun’un getirdiği idari bölünüş değişikliklerinin de etkisiyle 2018 yılında %7,73 seviyelerine gerilemiştir.

Şekil 1. Yıllara ve yerleşim yerlerine göre nüfus değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, 2019

2.2. Kalkınma kavramında değişimler ve kırsala yansımaları

Dünyada ekonomik, siyasi, çevresel politikalarda meydana gelen gelişmeler karşısında, ülkeler ulusal ve uluslararası politika tasarımı ve uygulamalarında değişiklikler yapmıştır. Küreselleşme, iklim değişikliği, kentleşme gibi olgular bu politikaların tasarımında önemli bir pay alırken bunların bir uzantısı olarak yerleşme, yerel toplulukları güçlendirme, yerel-bölgesel kalkınma, kalkınma süreçlerine tüm paydaşların katılımı, tarımda örgütlenme çabaları artmış ve tüm bu gelişmeler kırsal kalkınma yaklaşımlarına, politikalarına dolaylı veya doğrudan etki etmiştir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal nüfusun yoğunluğu ve bu nüfusun halen en dezavantajlı kesimlerden birini oluşturması bu alandaki sorunların çözümünde kırsal kalkınmayı anahtar strateji haline getirmektedir.

Kırsal kalkınma konusunda dünyadaki gelişmeler Türkiye’yi de etkilemektedir. İşsizlik ve yoksulluk, toplumsal katılım, toplumsal cinsiyete duyarlı kalkınma, göç, bölgelerarası eşitsizlikler Türkiye’nin kırsal kalkınma konusunda daha duyarlı çalışmasını gerektirmektedir. Bundan dolayı katılımı ve toplum dinamiklerini ön plana alan, toplumsal cinsiyet eşitliği, küçük ve orta ölçekli, tarım dışı ekonomik faaliyetleri de harekete geçirebilecek ve insan kaynaklarını geliştirmeyi amaçlayan kırsal kalkınma uygulamalarına daha fazla gereksinim duyulmaktadır.

Dünyada kırsal kalkınma alanında yaşanan paradigmatik değişimler Türkiye'yi de kırsal kalkınma çalışmalarını bu değişimler çerçevesinde entegrasyona zorlamıştır. Başlangıç tarihi 19 'uncu yüzyılın başlarına dayanan "kırsal kalkınma yaklaşımları", zaman içinde teknolojik ve sosyoekonomik faktörler ile ortaya çıkan değişikliklerin etkisiyle farklılaşmıştır. 1960'larda "modernizasyon", 1970'lerde "devlet müdahaleleri", 1980'lerde "serbest pazar" ve 1990'larda "katılım ve yetkilendirme" 2000'lerde "çevre ile entegrasyon-yeşil kalkınma" ve günümüzde ise "teknoloji ile entegrasyon-Rural 3.0" ile karakterize edilebilecek bu farklılaşma sırasında öne çıkan popüler fikirler ve terminolojiler de dikkat çekici olmuştur.

Yeni kırsal kalkınma anlayışı genç nüfusun kırsal alanda kalkınma faaliyetleri içerisinde daha fazla yer aldığı, tarım ve orman sektörünün başat olduğu fakat diğer sektörlerin de kırsal alanda daha fazla geliştiği, AR-GE sonucu elde edilen teknolojinin kırsalla daha fazla entegre olduğu, yenilikçi düşünce sistemine sahip, olumsuz şoklara karşı sürekli hazır bulunan, ekonomik ve sosyal refahı sağlamış bir kırsal kesimin oluşması için kapsayıcı bir anlayışla hareket eden bir politika çerçevesi çizmektedir. Bu çerçeve sadece ulusal değil aynı zamanda uluslararası sorumlulukları da üstlenen bir yapıda olmak zorundadır. Yaşadığımız gezegene karşı sorumluluklarımız kırsal kalkınma politikalarının çevre politikaları ile entegrasyonunu zorunlu kılmaktadır. Kaynakların sürdürülebilir kullanımı, kırsaldaki halkın temel gereksinimlerinin karşılanması için çevrenin sunduğu olanakları akılcı kullanımı kırsal kalkınma çalışmalarının önemli bileşenlerinden biridir. Artık büyümeye dayalı politik öncelikler yerine toplumun tamamını kapsayan bütünlük kalkınma anlayışı içerisinde "Sürdürülebilir Refah Toplumu ve Sürdürülebilir Kalkınma" kavramının ortaya konulması gereklidir. Beşeri ve sosyal sermayenin istenilen düzeye getirilmediği hiçbir toplumda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmadığı ilkesinden yola çıkarak, kırsalı da kapsayan sürdürülebilir refah toplumu kavramı ile kalkınmanın temel dinamiklerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Tarım ve tarım dışı sektörlerde meydana gelen değişimler sonucu ortaya çıkan mal ve hizmetleri tüketen bir toplumdan ziyade bu mal ve hizmetlerin geliştirilmesinde yer alan inovasyon mantığına sahip bir toplumun oluşturulması yeni dönem stratejisi içerisinde değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları da dâhil olmak üzere özellikle politika üretmede etkilendiği en önemli uluslararası platform Avrupa Birliği'dir. AB'de meydana gelen değişimler Türkiye üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir. Bu nedenle AB kırsal kalkınma politikasındaki değişimler Türkiye'de de kırsal kalkınma alanındaki değişimlerle önemli derecede paralellik göstermektedir. Avrupa Birliği (AB) 2020 Kırsal Kalkınma Politikası'nda öncelikleri ve amaçları şu biçimde ortaya koymuştur (European Union (EU), 2019):

- Tarım sektörünün rekabet gücünü artırmak,
- Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini ve iklimle mücadeleyi sağlamak,
- Mevcut istihdamı koruyup yeni istihdam alanları yaratmak,
- Gıda zincirinin oluşturulması ve risk yönetimine ağırlık vermek,
- Kırsal toplumun refah düzeyini artırmak,
- Bölgeler arasında dengeli kalkınmayı sağlamak,
- Tarım, ormancılık ve kırsal alanlarda yenilikçiliği ve bilgi tabanını güçlendirmek,
- Özetle: kırsal alanlarda sosyal içermeyi gözetmek, yoksulluğu azaltmak ve entegre kalkınmayı sağlamak.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecindeki Türkiye'de kırsal kalkınma alanında en önemli hedeflerden birisi Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma hedefleriyle uyumlu olabilecek biçimde kırsal alanda tarım ve tarım dışı sektörlerin geliştirilmesi, kırsal alanlarda bireyin, toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verebilen kalkınmayı sağlayabilmesidir.

Dünyada kırsal kalkınma alanında ön plana çıkan konulardan birisi de "kapsayıcı kalkınma"dır. Kapsayıcı kalkınma yaklaşımında "sürdürülebilir toplum" hedefi öncelikli olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Dünya Bankası tarafından belirlenen kriterler çerçevesinde politika tasarımı göz önünde bulundurulması gereken kavramlar aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır (The WorldBank, 2018):

- Çevresel sürdürülebilirlik; çevreye duyarlı ve çevreyi koruyan bir toplumsal farkındalık,
- Kapsayıcı; tüm grupları bir araya getiren toplumsal yapının oluşturulması,
- Yenilikçi (Innovative); dogmatiklikten uzak, sorun ve fırsatlara insanların yaşamını daha kaliteli kılabilecek yaratıcı çözümler getirebilen ve uygulayabilen bir toplum,
- Ekonomik, sosyal ve doğal şoklara dayanıklı; örgütlü, riski en aza indirebilen, beşeri kapasitesi ve sosyal sermayesi güçlü, iklim değişimi gibi doğal şoklara dayanabilen ve adapte olabilen bir toplumun oluşturulması
- Üretken-rekabetçi; dinamik bir toplumsal gelişim (iş, çevre, bilgi gibi) ortamının oluşturulması.

Kapsayıcı kalkınma yaklaşımında en önemli ilke; toplumun bütünü bir araya getiren sürdürülebilir kalkınma ilkesidir.

Türkiye'de kırsal kalkınma uğraşları, Birleşmiş Milletler tarafından üye ülkelerce 2015 yılında ortak belirlenen "sürdürülebilir kalkınma hedefleri"ne erişebilmenin sağlanması açısından da önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler 2015 sonrası dönem için de kalkınma hedeflerini belirlemek üzere küresel bir süreç başlatmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan açıklamada, 2015 sonrası kalkınma yol haritasını hazırlanırken bir yandan Binyıl Kalkınma Hedefleri sayesinde elde edilen başarılarından yararlanmayı, diğer taraftan ise ortaya çıkan yeni sorunların aşılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde 25-27 Eylül tarihlerinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 193 ülkenin imzası ile kabul edilerek yeni bir sürece girilmiştir. Bu yeni gündem insanlar, gezegen ve refah için bir eylem planı olup, aynı zamanda daha geniş özgürlük anlayışı içerisinde dünya barışını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Her boyutuyla yoksulluğun ortadan kaldırılması sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir gereklilik olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Tüm ülkeler ve paydaşlar iş birliği içinde hareket ederek bu planı uygulamaya koyacak olup, yayınlanan 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi ve 169 alt başlığı yeni küresel gündemin amaç ve boyutlarını göstermektedir. Yeni kalkınma hedefleri 9 ana tema üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu ana temalar: eşitsizlikler, sağlık, eğitim, büyüme ve istihdam, çevresel sürdürülebilirlik, gıda güvencesi ve beslenme, demokratik yönetim, çatışma ve kırılganlık, nüfus dinamikleridir. Bu ana temalar doğrudan veya dolaylı bir biçimde kırsal alanı da ve dolayısı ile kırsal kalkınma uğraşlarını da içermektedir (UN, 2019). Kırsal kalkınma alanında elde edilecek başarılar hem Türkiye'nin 2015 yılı sonrası sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması açısından hem de kırsal kalkınmada yaklaşımlarındaki değişimlerine uyum açısından önemlidir.

Türkiye'nin uluslararası gelişmeleri de dikkate alarak, Ulusal Kalkınma Hedef ve Planları çerçevesinde, kırsal kalkınmada stratejik hedefler beş ana grupta özetlenmiştir (KKEP, 2015; UKKS, 2015):

1. Kırsal nüfusun katılımcı yaklaşımlarla örgütlenmesinin yaygınlaştırılması ve sorun çözme yeteneklerinin geliştirilmesi,
2. Kırsal nüfusun (yerleşik ve gezici) eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, suya erişebilirlik, ulaşım gibi temel gereksinimlere ulaştırılması (kapasite geliştirme-gezi),
3. Kırsal alanda yaşayanların sürekli ve sürdürülebilir gelir kaynaklarına kavuşturulması, girişimcilik yeteneklerinin arttırılması, pazar koşullarında rekabet edebilirliklerinin sağlanması,
4. Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, çevre ve kırsal mirasın korunması,
5. Kırsal kalkınma konusunda çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) güçlendirilmesi.

Kırsal kesimde sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi, kırsal alana yönelik olarak yukarıda belirlenen stratejik hedefler doğrultusunda ancak aşağıda detayları verilen önlemlerin alınması ile gerçekleşebilecektir. Hemen belirtmek gerekir ki burada kırsal alanda orman köyleri de dâhil olmak üzere tüm yerleşimler dikkate alınmıştır.

2.3. Kır-kent ilişkisi

Kırsal alanda bilgi ve teknoloji düzeyinin yükselmesi ve tarımda makineleşmenin artması ile hızlı bir göç ve kentleşme süreci başlamıştır. Kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarından kaynaklanan göç ve hızlı kentleşme süreci hem kırsal alanlarda hem de kentsel alanlarda sorunlar yaratmaya başlamıştır. Bundan dolayı da kırsal kalkınma alanındaki arayışlar da hızlanmıştır. Bunun yanı sıra Suriye başta olmak üzere komşu ülkelerdeki savaş ve karşılıklar nedeni ile ülkemizde mülteci, sığınmacı ve göçmen pozisyonlarında bulunan insanların özellikle kırsal alanda tarımda iş gücü piyasasında oluşturduğu dengesizlikler Türkiye'nin bu dönem içerisinde kaldığı önemli sıkıntıların başında gelmektedir.

Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliği, emek yoğun tarım üretim sürecinde karşımıza çıkan bir istihdam türüdür. Tarihi 60-70 yıl öncesine giden bu istihdam türü tamamıyla enformel bir çalışma alanıdır. Kendilerine özgü bir çalışma yasası olmayan mevsimlik tarım işçileri çalışmaya dayalı birçok evrensel haktan mahrumdurlar. Ne yazık ki Türkiye'de henüz mevsimlik tarım işçilerinin sayısına ilişkin resmi anlamda sağlıklı bir veri de bulunmamaktadır.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de kırdan kente göç kaçınılmaz bir olgu olarak cereyan etmektedir. Ancak göçün zaman içerisinde ve kontrollü bir şekilde gerçekleşmesi beklenmektedir. Öte yandan niteliksiz iş gücü, demografik yapıda hızlı değişim, geçim kaygısı, suç oranlarındaki artış, düzensiz kentleşme gibi sorunlar günümüz koşullarında en fazla göç alan illerde görülmektedir. 2014-2016 yılları arasında göçün özellikle Doğu Marmara illerine (Kocaeli, Düzce, Sakarya, Bolu ve Yalova illeri) yoğun olarak gerçekleştiği görülmektedir. İstanbul ili göç rakamları incelendiğinde, ilk defa 2016 yılında göç hızı negatif olarak gözlemlenmiştir. Kuzeydoğu Anadolu (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars Iğdır, Ardahan illeri) ve Ortadoğu Anadolu (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari illeri) bölgeleri dışa göçün en fazla yaşandığı bölgeler, Batı Anadolu (Ankara, Konya, Karaman), Batı Marmara (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale) ve Doğu Marmara (Kocaeli, Düzce, Sakarya, Bolu ve Yalova) bölgeleri ise en fazla göç alan bölgelerdir (TÜİK, 2018).

Kır ve kent arasındaki göç hareketleri incelendiğinde, kırsal göç ile tarımsal üretimdeki verimlilik arasında negatif yönlü bir ilişki bahsetmek mümkündür (Cengiz & Baydur, 2010; Güreşçi, 2009).

Bunun yanı sıra kır kent arasındaki başka bir hareketlilik ise kırsalda verimli arazilerin kentten gelen ve kırsala önceden ilişkisi bulunmayan yeni bir kesim tarafından hobi amaçlı değerlendirilmeye başlanmasıdır. Bu durum mevsimlik olarak kentten kırsala meydana gelen bir göç ilişkisine neden olmakta verimli alanların ise tarımla ilişkisi ve tarımsal bilgi düzeyi düşük kesim tarafından etkinsiz kullanımına neden olmaktadır. Kırsal kalkınma politikalarında bu tersine göç ilişkisinin ortaya çıkardığı sorunların çözümüne yönelik olarak politikaların geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentsel ve kırsal kesimler ekonomik, sosyal ve çevresel yönden birbirileri ile bağımlılık ilişkisi içindedirler. Gerek kırsal gerekse de kentsel alanların gelişebilmeleri için karşılıklı ilişkilere ve dengeli yaklaşımlara ihtiyaçları vardır. Kırsal gelişmenin, kentsel gelişmeden tümüyle farklı bir şekilde ele alınması artık geçerliliğini yitirmiş olup bunun yerine, kent-kır ilişkisini temel alan yaklaşımlar benimsenmektedir. Kent-kır ilişkisi derken genelde kastedilen, (özel ya da kamusal) sermayenin, (göç yahut günü birlik gidip gelmelerle) kişilerin ve (ticaret yoluyla) malların kentsel ve kırsal alanlar arasındaki akışı olmaktadır. Kent-kır arasındaki ilişkinin çok boyutlu oluşu, ilişkilerin karmaşıklığı nedeni ile bu olguya yaklaşımda çok boyutlu ve disiplinler arası bir yaklaşımla olacaktır. Kalkınmanın anahtarı ise her konuda sürdürülebilirliğin sağlandığı bir hayatta ekonomik, sosyal ve çevresel alanda kır-kent ilişkisinin bağlantısının sağlanmasıdır.

Türkiye’de gerek kırsal gerekse kentsel alandaki yapısal sorunlar kalkınmada önemli engeller oluşturmaktadır. Kırsal yerleşimlerin gelişmişlik düzeyi gerek iller arasında gerekse il içinde önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Gelişmişlik farkının nedenleri çok çeşitli olmakla beraber, öne çıkan ana nedenlerin yapısal nitelikli olduğu görülmektedir. Bunlar: zorlu iklim ve coğrafya koşulları, kentsel merkezlere ve pazara uzaklık ile dinamik ve üretken bir kırsal ekonomi için gerekli ölçeğin nüfus seyrelmesi ve yaşlanma nedeniyle kaybedilmesidir. Bu yapısal sorunlara karşın, Türkiye’nin 2000’li yıllarda ulaşım, haberleşme ve bilişim hizmetleri altyapısında gerçekleştirdiği iyileşmeler neticesinde kırsal ve kentsel alanlar arasındaki erişimin güçlenerek fonksiyonel ilişkilerin çeşitlendiği, köyler ve şehirler arasındaki geleneksel bağımlılık ilişkisinin ise yerini ortaklık ve iş birliği ilişkisine bıraktığı görülmektedir. Kır-kent etkileşimi bölgeden bölgeye ilden ile farklılık göstermekte ve bu farklılıkta birçok etken rol oynamaktadır. Dolayısıyla, kırsal alanların ülke genelinde homojenlik gösterdiği yönündeki geleneksel kabulden vazgeçilerek kırsal alanlara yöre odaklı yaklaşılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Böylece yöreden yöreye farklılaşan ihtiyaç ve potansiyellere uygun faaliyetler geliştirilebilecektir.

2.4. Kırsalda altyapı ve üstyapı

Toplumsal kuruluşun bütün elemanları, başlıca iki ana grupta toplanmaktadır. Ekonomik ilişkileri ve bunlar etrafında biçimlenen üretim ilişkilerini oluşturan maddi unsurlar grubuna “altyapı”, toplumun, manevi, siyasi, düşünsel olaylarının ve kurumlarının oluşturduğu ikinci grup unsurlara ise “üstyapı” denilmektedir. Üstyapı, toplumun altyapısının bir yansımasıdır. Her toplum, üretimi ne tarzda gerçekleştiriyor, hayatın yeniden üretimi sürecinde ne türden ilişkilere giriyorsa ve bu ilişkilere nasıl bir demografik yapı rol alıyorsa, üstyapıyı oluşturan elemanlar da bunların özelliklerini göstermektedir.

Kırsal alanda temel altyapı ve üstyapı hizmetlerinde ve erişebilirliğinde son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle içme suyu, yol, elektrik hizmetleri kırsalın bütününe ulaşmıştır. İnternete erişim konusunda da kırsalın önemli bir bölümünde hizmete erişimi vardır. Son 15-20 yılda kırdan-kente göç birçok köy okulu ve sağlık biriminin kapanmasına neden olmuş ve kırsalda kalan kesim için ise bu hizmetlere erişimde sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kırsal kalkınma önceleri tarımsal kalkınma eksenli insanımızın gelir düzeyini artırmaya odaklanmışken, edinilen deneyimler neticesi kırsal alanda alt yapının iyileştirilmesi, eğitim, sağlık, ulaşım hizmetlerinin artırılması, doğal kaynakların ve çevrenin sürdürülebilir kullanımı gibi konuların bütün olarak ele alınmasının gerekliliği açık olarak ortaya çıkmıştır. Yani insanımızın çağın gereklerine göre gelişen ihtiyaçlarının tıpkı kentlerde olduğu gibi kırsalda da karşılanması zorunluluk olmuştur. Aksi halde insanımızı yerinde kalkındırma mümkün olmayacak, şu ana kadar olduğu gibi istenmeyen göç olgusunun önüne geçilemeyecektir.

Alt yapı, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin ulaştırılmadığı veya yetersiz kaldığı kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan göç kalkınmakta olan ülkeler için büyük tehditler oluşturmuştur. Bu çerçevede yaşanan gelişmişlik farklarının azaltılması için:

- Sürdürülebilir geçim kaynaklarının korunarak kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi rekabetçi yapıya kavuşturulması,
- İş imkanlarının artırılması (sosyal güvenceli), nitelikli iş gücünün artırılması, örgütlü yapıların güçlendirilmesi, STK ve yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine katılımının sağlanması,
- Eğitim, sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi,
- Alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması,
- Kırsal yerleşimlerin geliştirilmesi ve korunması,
- Çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi, orman ekosistemlerinin korunması, milli park, tabiat parkı vb. korunan alanların yönetimi ve geliştirilmesi gereklidir.

2.5. Kırsalda dezavantajlı gruplar

Kadınların kaynaklara erişimlerinin önündeki engellerin azaltılmasıyla üretkenliği ve verimliliği artacak ve bu durum sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında tetikleyici rol oynayacaktır (TBMM, 2018). Başka bir deyişle, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından (SKA) “aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması” hedefine (SKA 1 ve SKA 2) ulaşılması için, öncelikle “toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlendirilmesi” hedefine (SKA 5)’e ulaşılması gerekmektedir (UN, 2019).

Türkiye’de kadınların kaynaklara erişimi ve kalkınmada kadınların rollerinin arttırılmasına yönelik olarak gerek kamusal gerekse özel sektör eliyle teşvikler sunulmakta ve kadınların toplum içerisinde güçlendirilmesine yönelik faaliyetler giderek artmaktadır. Kırsal alanda kadın açısından istatistiklere bakıldığında yıllar itibarıyla köylerde ikamet etmekte olan nüfusun hem miktar hem de oransal olarak azaldığı ve şehirlere kaydığı bilinmektedir. 2018 yılında 82 milyon nüfusun %7,73’ü belde ve köylerde yaşamaktadır. Toplam erkek nüfusun % 7,85’i, kadın nüfusun ise % 7,61’i köy ve beldelerde yaşamaktadır (TÜİK, 2019). Demografik yapıda şehir ve köylerde cinsiyet oranının (erkek/kadın) yıllar içindeki durumu incelendiğinde ise bu oranın şehirde kadınlar, köy ve beldelerde ise erkekler lehine geliştiği görülmektedir.

Kırsal alanda tarımda çalışanlar arasında kadın ve çocuk iş gücü dezavantajlı çalışma grupları olarak kabul edilir. Bunlar hem kayıt dışı hem de evrensel çalışma ilkelerine uygun biçimde çalıştırılmadığı ve/veya çalıştırılması yasak olduğu için dikkati çekmektedir. Kırsal kesimde kadının iş gücüne katılım oranı, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışması nedeniyle yüksek olsa da Türkiye’de tarım istihdamındaki azalma, kadın istihdamının da giderek düşmesine yol açmaktadır. Tarımda çalışan kadınlar, tarım dışına çıktıklarında veya göç ettiklerinde iş gücüne katılamamakta ya da zorluk çekmektedirler. İş gücüne katılan kadınlar ise daha çok statüsü düşük, kalifiye olmayan işlerde güvenceden yoksun bir biçimde çalışmaktadır. Bu ise kadının çalışma ve toplum hayatının dışında kalmasına neden olabilmektedir.

Tarım, her dönem kadınların en çok istihdam edildiği sektör olma özelliğini sürdürmektedir. Türkiye’de kırsal alanda iş gücüne katılım oranlarının kentlere kıyasla daha yüksek tespit edilmesi, kentlerden farklı olarak, kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi şeklinde tarımda istihdam edilmesi ve kırsalda öğrencilerin örgün eğitim sürecinden erken ayrılmalarından kaynaklanmaktadır. Kadın iş gücü istihdamının artırılması her şeyden önce ekonomik gelişme ile ilgili olup yeni yatırımların yapılmasını ve yeni iş sahalarının açılmasını gerektirmektedir. Kırsalda “işveren” olarak çalışan kadınların oranının düşüklüğü de burada dikkate değerdir. Bu durumda toplumda kadınların “girişimci” olarak hemen hemen hiç yer almadıklarının bir kanıtıdır. Burada önemle üzerinde durulması gereken önemli bir olgu da gerek çalışma hayatında gerekse toplumsal-kültürel hayatta iş gücüne yoğun katılımı olan kırsaldaki kadının ihmalidir.

Türkiye 1985 tarihinde ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Sözleşmenin 14’üncü maddesine göre (TBMM, 1985):

1. Taraf Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü göz önünde tutacak ve işbu Sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün önlemleri alacaklardır.
2. Taraf Devletler, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak. Kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıran tüm uygun önlemleri alacaklar ve özellikle kırsal kesim kadınlarına aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - Her seviyedeki kalkınma planlarının görüşme ve uygulanmasına katılmak,
 - Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dâhil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanmak,
 - Sosyal güvenlik programlarından doğrudan yararlanmak,
 - Teknik yeteneklerini geliştirmek amacıyla tüm toplumsal ve yaygın hizmetler ile birlikte fonksiyonel okur-yazarlık dâhil, resmi ve gayri resmi eğitim ile öğretimin her türünden yararlanmak,
 - Ekonomik fırsatlardan kendi işinde çalışma veya tam istihdam yoluyla eşit olarak yararlanmak amacıyla kendi kendine yardım grupları ve kooperatifler oluşturmak,
 - Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak,

- Toprak ve tarım reformunda ve bunun yanı sıra yeniden iskân projelerinde eşit muamele ve tarımsal kredi ve borçlanma, pazarlama kolaylıkları ile uygun teknolojiden yararlanmak,
- Özellikle konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak.

Son yıllarda Türkiye’de kadın istihdamı alanında izlenen politikalar ve yürütülen projeler ile kadınların iş gücüne katılımında ve istihdamında artışlar gerçekleşmiştir. Kırsal alanda kadınlara yönelik en önemli desteklerin sağlanmasında Tarım ve Orman Bakanlığının rolü büyüktür. Bakanlık tarafından 81 ilde kırsal alanda yaşayan kadınlara yönelik ekonomik yönden güçlendirici ve sosyal yönden geliştirici eğitim-yayım hizmetleri verilmekte, çeşitli proje ve programlarla onlara destek sağlanmaktadır. Yürütülen tüm çalışmalar “fırsat eşitliğinin sağlanması, girişimciliğin ve istihdamın artırılması” esasına dayanmaktadır. Ayrıca eğitim ve proje faaliyetlerinde konuya ilişkin sektörler ile iş birliği sağlanmaktadır. Bakanlıkça kırsalda kadınlara mesleki eğitim ve istihdam olanakları yaratmak, üretimde kaliteyi artırmak ve kırsalda kadın dinamiğini ekonomiye kazandırmak amacıyla yürütülen “Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi” kapsamında 2015 yılından itibaren kırsalda kadına yönelik 3 program (Kadın Çiftçiler Tarımsal Yenilikler ile Buluşuyor, Tarımda Kadın Girişimciliğinin Güçlendirilmesi, Kadın Çiftçilere Yönelik İl Özel Projeleri) yürütülmektedir. Bunun yanı sıra verilen desteklerde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık ise kırsal alanda kadınların güçlendirilmesi yönü ile önem arz etmektedir (Ör: IPARD Programı vb.)

Ülkemizde kadınlar ve gençleri kapsayan ve katma değer sağlayacak istihdam alanlarının gelişmesi, kayıt dışı istihdamın önlenmesini ve iş gücünde niteliğin artmasını sağlayacak, göç olgusunu yavaşlatacaktır. Bu çerçevede, çeşitlilik ve istihdam açısından potansiyel teşkil eden, aynı zamanda katma değer sağlayıcı, çevreci ve sosyal kapsayıcı nitelikleri haiz bulunan tarımsal istihdam alanları içinde organik tarım, kırsal turizm, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği ve örtü altı yetiştiricilik kolları öne çıkmaktadır. Son yıllarda bahse konu alanların taşıdığı potansiyeller göz önünde bulundurularak yasal mevzuat düzenlemelerinin yapıldığı, eylem ve strateji planlarının hazırlandığı ve önemli oranlarda destek ve teşviklerin sağlandığı görülmektedir.

Tarım sektöründe bir diğer güçlendirilmesi gereken dezavantajlı grup ise gençlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde sanayi ve hizmetler sektöründe iş gücü talebinin artması, kadınlar için geçerli olan kaynaklara erişim problemlerinin gençler için de geçerli olması, kırsal alanlarda gelir getirici tarımsal ve tarım dışı istihdam olanaklarının yetersiz oluşu, kentlere genç nüfus göçünü hızlandırmakta, bu durum kırsal bölgelerde nüfusun yaşlanması sonucunu doğurmaktadır.

Yaşlanma dünyada kırsal alanlarda ve özellikle tarım sektörünün karşılaştığı önemli bir yapısal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanda yaşlı nüfusun oranı kentlerde kırsal kesime göre daha hızlı artmaktadır. Dünyada 2000-2015 arasında 60 yaş ve üstü kişi sayısı kentlerde yüzde 68 oranında yükselirken, kırsal bölgelerde bu oran yüzde 25 artış göstermiştir. Bu orandaki farklılıkta hızlı kentleşme ve kırdan kente olan göç etkili bir faktördür. Sayısal olarak kentlerdeki yaşlı nüfus artsa da oransal yoğunluk olarak kır kentten daha fazla yaşlanmaktadır. Bu da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimde özellikle X kuşağının yoğunluğunun artmasına, Y ve Z kuşağının ise ihtiyaçlarına tam olarak cevap verilememesine neden olmaktadır.

Kırsal yerleşimlerde, nüfus azalmasının ve yaşlanmanın getirdiği belirsizlikler artmakta, şehirlere yakın ve uzak kırsal alanlar arasında belirgin bir farklılık görülmektedir. Yeterli araziye ve krediye ulaşamama, kırsal alandaki altyapı sorunları, tarımda kârlılığın azalması ve daha refah bir yaşam için yeterli gelirin elde edilememesi gibi hususlar genç bireylerin tarımda kalmasının önündeki temel nedenler olarak belirtilebilir. Özellikle genç bireyler kırsal alanda yeterli sosyal ve ekonomik imkânlarla erişememe neticesinde geleceklerini kırsalın en önemli sektörü olan tarım üzerine kurgulamaktan çekinmektedirler. Her geçen gün bu sorun ciddiyetini arttırmakta olup artık kırsal alanda genç nüfusu tutmak zor hale gelmiştir. Bu konuda birçok ülke kendi tarım ve kırsal kalkınma politikalarına yeni argümanlar eklemektedir. Türkiye kırsal alanda yaşlanma ve bunun tarım sektörü üzerine etkileri konusunda önemli sorunlar yaşayan ülkelerden biridir. Türkiye’de kır ve kent ayırımında 65 yaş ve üzeri nüfus oranı dikkate alındığında kırsal toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranının daha fazla olduğu görülmektedir. TÜİK’in hane halkı iş gücü araştırması sonuçlarına göre, istihdam edilen yaşlı nüfusun sektörel dağılımı incelendiğinde, 2017 yılında yaşlı nüfusun %68,7’sinin tarım sektöründe, %24,2’sinin ise hizmet sektöründe yer aldığı belirtilmektedir (TÜİK, 2018). Türkiye son yıllarda bu konuda çeşitli önlemler almaya çalışan ülkeler arasında olup 2016 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı Genç Çiftçi Proje Desteği ile ilk defa direk olarak tarım politikalarında genç çiftçileri desteklemeye başlamıştır. Bu konuda başta AB’nin Ortak Tarım Politikası içinde doğrudan ödemeler ve kırsal kalkınma politikaları yolu ile desteklemelerinin yanında birçok ülkenin tarımda genç nüfusu tutmak için değişik politika argümanları geliştirdiği görülmektedir. Türkiye genç ve dinamik yapısının kırsal alanda kalmasını sağlayacak etkili politika tedbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu tedbirler sosyal destekten öte kalıcı, etkili sürdürülebilir mekanizmaları içermelidir.

2.6. Aile çiftçiliği

Dünyada 1,2 milyar yoksul insanın %75’ini oluşturan yaklaşık 900 milyon insan kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların tamamına yakınının temel geçim kaynağını tarım ve tarımla ilgili alanlar oluşturmaktadır (Öztürk, 2008). Kırsal alandan diğer yerlere olan göçle birlikte tarımsal üretimin temel taşı olan aile çiftçiliğinin yok olma noktasına gelmesi dünya genelindeki ülkeleri alarm durumuna geçirmiştir. Dünya ölçeğinde tarımsal işletmeler ağırlıklı olarak (%90) aile işletmeleridir. Yaklaşık 500 milyon çiftçiden oluşan bu kesim, toplam tarımsal üretimin %56-80’ini gerçekleştirirken tarım topraklarının da (Güney Amerika hariç) %60-80’ini kullanmaktadır. Dünya Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO) göre tüm çiftliklerin %84’ünün 20 dekadardan küçük olduğu (FAO, 2017) dikkate alındığında, aile çiftçiliğinin ne kadar yaygın bir kapsamının olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Aile çiftçiliğine verilen önemle, 5 adet stratejik amaçla aile çiftçiliği ilişkilendirilmektedir. Buna göre aile çiftçiliğinin sürdürülebilmesi:

- a. Açlık, gıda güvenliği ve beslenme bozukluğuyla mücadele,
- b. Tarım, ormancılık ve balıkçılığın daha verimli ve sürdürülebilir kılınması,
- c. Kırsal yoksulluğun azaltılması,
- d. Kapsayıcı ve etkili tarım ve gıda sistemlerinin oluşturulması,
- e. Felaketler karşısında geçim kaynaklarının arttırılması gibi bir takım stratejik hedefler bakımından anlamlıdır.

Türkiye’de ise tarım işletmelerinin %95’inden fazlası küçük aile işletmeleridir. Küçük ölçekli aile işletmeleri; üretim, istihdam ve yarattıkları katma değer açısından ekonomilerin temel taşları olarak kabul edilmektedirler. 2001 Genel Tarım Sayımı’na göre Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğü 61 dekadır. İşletmelerin yaklaşık %33’ünün 20 dekadardan, %65’inin ise 50 dekadardan küçük olduğu bilinmektedir (TÜİK, 2002). Bu durum aile işletmeciliğinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Aile çiftçiliğinin devamının sağlanmasının ulusal ve küresel boyutta pek çok ekonomik, sosyolojik ve çevresel faydaları vardır. Bu sayede, yerel çeşitler ve biyoçeşitlilik korunup geliştirilerek devamı sağlanır, doğal dengenin bozulmasının önüne geçilir, tüm insanların kendi beslenme ihtiyaçlarını her an yeterli ve güvenilir bir şekilde karşılamasının yanı sıra ülkesel olarak da gıda güvencesinin sağlanması, dışa bağımlılığın azaltılması, bir ülkenin özgünlüğünü oluşturan yerel tat ve kültürlerin güvence altına alınarak gelecek nesillere aktarılması sağlanır. Hepsinden önemlisi tarımda istihdamın ve kırdaki yaşayan nüfusun devamlılığı sağlanır. Tarımın geleceği garanti altına alınır.

Mevcut durum değerlendirildiğinde, Türk tarımının pek çok yapısal problemle karşı karşıya olduğu aşikârdır. Tarımla uğraşan kesimin aynı zamanda en yoksul kesim olduğu, tarımsal işletmelerin de %95’inden fazlasının küçük aile işletmeleri olduğu göz önünde bulundurulursa, “aile işletmelerinin devamlılığını sağlamak Türk tarımının devamını sağlamaktır” ifadesi yanlış olmayacaktır. Türkiye’de aile işletmeciliğinin salt bir ekonomik kavram değil aynı zamanda nüfusun önemli bir kesimi için bir yaşam biçimi olduğunu unutmamak gerekir. İşletmelerin içinde bulunduğu mevcut sıkıntılardan, istikrarsızlıklardan kurtulmak, kırsalın yaşam koşullarını iyileştirmek için bir an önce ciddi adımlar atmak, tarımın geleceği ve ülkenin sosyal ve ekonomik refahı açısından hayati bir konudur.

Küçük aile işletmelerinin Türkiye’nin vazgeçilmez bir gerçeği, aynı zamanda sürdürülebilir tarımın lokomotif olduğu düşünülürse, bu kesimin üretime devam etmesinin sağlanması önemlidir. Yapılacak olan bu çalışma, bu kesimi üretimden koparmaya sevk eden faktörlerin incelenmesi, sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmesi ve kırsalın yerinde kalkındırılması konusuna yapacağı katkılar bakımından önem arz etmektedir.

2.7. Kırsal yoksulluk

Yoksulluğun üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı yoktur. Çünkü yoksulluk ve zenginlik temelde subjektif niteliktedir. Yoksulluk kavramı insani gereksinimlere dayanır. Bundan hareketle yoksulluk; beslenme, giyecek, barınma, eğitim, sağlık vd. gereksinimleri de kapsamaktadır. Dünya Bankasına göre yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe durumudur (World Bank, 1990). Genel olarak yoksulluk tanımlarında ortaya çıkan yetersizlikler ise şu biçimde özetlenebilir: ekonomik yetersizlik, fiziksel güçsüzlük, yetersiz katılım, çevre kirliliği, dengesiz gelir ve mülkiyet dağılımları, siyasi istikrarsızlar, kamu hizmetlerinin etkin olamaması, sosyal güvenceden yoksun olma vd.

Yoksulluk, gelir kaynaklarının ve meslek çeşitliliğinin sınırlı olduğu kırsal alanda daha da ön plana çıkmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) göre kırsal yoksulluk, kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak tanımlanmakta ve azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızla artan bir yoksullaşmaya dikkat çekilmektedir (Gülçubuk et al., 2005). Gerçekten de son yıllarda uygulanan politikalar kırsal alanda yaşayanları derinden etkilemektedir. Özellikle, kendi toprağını işleyen küçük işletme sahipleri, tarım işçileri, kiracılık-ortakçılık yapanlar, çobanlar, küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar yoksulluktan daha fazla etkilenmektedir.

Dünyadaki aşırı yoksulların neredeyse yarısı (%45) 15 yaşın altındaki çocuklardır (Castaneda et al., 2018). Eğitime ve temel sağlık hizmetlerine erişim eksikliğinin yanı sıra açlık ve kötü beslenme çocukları olumsuz olarak etkilemekte, öğrenme güçlükleri çekmelerine, sağlıklarının bozulmasına ve hayatları boyunca düşük üretim yapmalarına ve düşük ücretler kazanmalarına sebep olmaktadır. Küresel olarak, tarımda %70 oranında çocuk işçi çalışmaktadır ve bu durum yaşları 15-17 arasındaki çocukları yaklaşık 108 milyon erkek ve kız çocuğunu etkilemektedir. Bu kesim genellikle çok uzun saatler çalışmakta ve iş kazalarına maruz kalmaktadırlar (ILO, 2007).

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre yoksulların büyük bir kısmı halen kırsalda yaşamaktadır (FAO, 2015). Dolayısıyla bu kesimlerin tarımsal üretim ya da tarımsal hizmetlerden daha fazla kazanç elde edebilmesi Sürdürülebilir Kalkınma Hedef'inin (SKH) yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefine ulaşmada en önemli araç olarak görülmektedir. Bununla ilişkili olarak SKH'nin ikincisi açlığın sona erdirilmesidir. Yoksul kesimlerin kendine yeterliliğinin artırılması kırsalda tarımsal üretimle olacaktır. Şehirlerde açlık ve yoksulluk çekenlerin gıdaya ulaşımının iyileştirilmesi gelir politikaları kadar tarımsal ürünlerin daha ucuza üretilmesine ve kırsaldan uzak olan kesimlere ulaştırılmasına bağlıdır (UN, 2019).

Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise yoksulluk konusunda son yıllara ait detaylı veri bulmak zor olmakla beraber en son yayınlanan veri 2013 yılına aittir. Gıda yoksulluğu 2002 yılında Türkiye'de oransal olarak %1,35 iken 2009 yılında bu oran %0,48'e düşmüştür. Kent bazında gıda yoksulluğu aynı yıllar itibarıyla %0,92'den %0,06'ya kırsalda ise %2,01'den %1,42'ye düşmüştür. Bu rakamlar kırsal alanda gıda yoksulluğunun daha yüksek olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2014).

Gıda ve gıda dışı genel yoksulluk oranı 2002 yılında Türkiye'de oransal olarak %26,96 iken 2009 yılında bu oran %18,08'e düşmüştür. Kent bazında bu oran aynı yıllar itibarıyla %21,95'ten %8,86'ya düşerken kırsalda ise %34,48'den %38,69'a yükselmiştir (TÜİK, 2014). Bu değerler Türkiye'de ve kentsel alanlarda yıllar itibarıyla yoksulluk oranının azalmasına rağmen kırsal alanda gıda ve gıda dışı harcamalarda yoksulluğun giderek arttığını göstermektedir.

Yine bir başka yoksulluk göstergesi olarak harcama esaslı göreceli yoksulluk 2002 yılında Türkiye'de oransal olarak %14,74 iken 2009 yılında bu oran %15,12'ye yükselmiştir. Kent bazında bu oran aynı yıllar itibarıyla %11,33'den %6,59'a düşerken kırsalda ise %19,86'dan %34,20'ye yükselmiştir (TÜİK, 2014). Bu değerlerde yine kırsal alanda yoksulluğun Türkiye ortalamasından ve kentsel alandan daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Kırsal kesimdeki yoksulluğun giderilmesi, kırsal kalkınmada görevli kurumların daha fazla proje üretmesi ve daha etkin hizmet götürebilmesi için hükümetin bütçede daha fazla kaynak ayırması şarttır. İnsanlarımızı doğup büyüdüğü bölgelerde yerinde kalkındırmak temel prensip olmalıdır ancak; yerinde kalkındırmak için yeterli potansiyeli olmayan bölgelerden gelecek ve istihdam potansiyeli olan bölgelere, insanımızın da rızası alınarak, planlı nakiller gerçekleştirilebilir.

Tablo 1. Türkiye’de kentsel ve kırsal yoksulluk

	Fert Yoksulluk Oranı (%)												
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye													
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'in altı	0,20	0,01	0,02	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'in altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03
Kişi başı günlük 4.3 \$'in altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62
Harcama esaslı görelî yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
Kent													
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 \$'in altı	0,03	0,01	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'in altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'in altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64	.
Harcama esaslı görelî yoksulluk	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
Kır													
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 \$'in altı	0,46	0,01	0,02	0,04
Kişi başı günlük 2.15 \$'in altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'in altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13	.
Harcama esaslı görelî yoksulluk	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

Kaynak: TÜİK,2014

2.8. Kırsalda Örgütlenme

Günümüzde çağdaş toplum olabilmenin önemli göstergelerinden biri ortak davranışta bulunmak yani örgütlenmektir. Buradaki örgütlenme; kalkınmanın tüm toplum kesimlerini ve sektörlerini kapsayan bir biçimde gerçekleşmesini, refahın dengeli paylaşımını sağlamasını, kaynaklara erişimi kolaylaştırmasını, ortak davranış sergilemesini ve yönetimlere katılma gibi demokratik değerleri ve davranışları kapsamaktadır. Bunun için de örgütlenme, özellikle tarımın ve kırsal topluluğun kendi kendine yardım edebilmesinde ve kalkınmasında en önemli işleve sahiptir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma için örgütlenme şarttır. Örgütlenme hem kurumsallaşma hem de mali ve ekonomi-politik sürdürülebilirlik açısından şarttır.

Kırsalda mali ve ekonomik sürdürülebilirliğe erişebilmek için küçük ölçekli üreticilerin pazara erişiminin kolaylaştırılması önem arz etmektedir. Bu nedenle, küçük ölçekli üreticilerin bir araya gelerek oluşturacakları kısa tedarik zinciri modellerinin desteklenmesi gerekmektedir. Kısa tedarik zinciri içindeki ana aktörler olan küçük üreticilerin piyasada etkin rol alabilmeleri için ortak hareket etmeleri gerekmektedir.

Üreticilerin güçlerini birleştirmeleri önem taşımaktadır. Çünkü kırsal ve tarımsal kalkınma bireysel faaliyetlerden çok dayanışma ve örgütlenme sonucunda sağlanabilir. Bu nedenle kırsal alanda/tarımda örgütlenme önemlidir. Örgütlenme biçimlerinin başında ise kooperatifçilik gelmektedir. Kooperatifçilik hem ekonomik açıdan hem de sistem olarak Türkiye tarımına çok uygun bir örgütlenme birimidir.

Kırsal kalkınma için örgütlenme: var olan sosyal yapı içinde birlikte karar alma ile sorumluluk anlayışının yerleştirilmesi, tüm insan ve fiziki kaynakların bir araya getirilmesi ve her türlü birlikte davranma, tutum ve alışkanlıklarının geliştirilmesine olanak sağlayan bir yapılanmadır. Hangi alanda olursa olsun özellikle üretici temelinde, tarımsal üretim temelinde sürdürülebilir örgütlenmede dikkat edilmesi temel noktalar vardır ve bunlara dikkat etmek önem taşır.

Örgütlenmenin ülkemizde nüfusun doğrudan-dolaylı yaklaşık 1/5'ini bünyesinde barındıran tarım kesiminde, kırsal alanda gerçekleşmesi; üreticinin her türlü bilgi ve deneyim alışverişi ile iletişim ve etkileşim yoluyla yenilik ve gelişmeleri izlemesi, girdileri daha ucuza ve zamanında temin etmesi, piyasada daha etkin duruma gelmesi, sesinin yükseltilmesi, kamuoyu yaratma ve baskı grubu oluşturarak katılımcı demokrasinin yerleşmesine de katkıda bulunacaktır.

Kırsal kesimde nicel açıdan örgütlenmede sorun yok denilebilir. Binlerce kooperatif kurulu olup büyük çoğunluğu ya işlevsiz ya da düşük performansta çalışmaktadır. Tabana dayalı, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan, dünyayı takip eden, piyasada etkin kooperatifler kırsal kalkınmada önemli işlevler üstlenebilir. Türkiye'de bu konuda güzel örnekler olup bu örneklerin arttırılması gereklidir (PANKOBİRLİK, Tire Süt Kooperatifi, OR-KOOP, KOY-KOOP, Tarım Kredi Kooperatifleri vd.) Bu tarz girişimlerin devletin ilgili ürün için görevlendirilmiş müdahale ve regüle edici kurumları ile koordinasyonunun sağlanması bu tip girişimlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

2.9. İş sağlığı ve güvenliği

İnsanlar yaşamları boyunca kendi iradeleriyle ya da iradeleri dışında açığa çıkan çeşitli mesleki, fizyolojik ve sosyoekonomik risklere maruz kalmaktadır. Bu risklerin ortadan kaldırılması, bireyler üzerindeki etkilerinin azaltılması veya sonuçlarının onarılması gerekmektedir. Ayrıca, insanların artan güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek ve onlara insan onuruna yaraşır huzurlu ve mutlu bir yaşam sunacak bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal güvenlik: toplumun bütün bireylerinin hiçbir ayırım ve ayrıcalık gözetilmeksizin, hem ekonomik hem de sosyal bakımdan bugünlerini ve yarınlarını güvence altına alınmasını amaçlayan, birbirleri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan bir sistemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bugünkü anlamda sosyal güvenlik sistemi 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir.

Tarımda çalışanlar tarımsal üretimin niteliklerinden dolayı çeşitli risklerle karşı karşıya kalmakta hatta diğer sektörlere göre bu riskler daha yoğun yaşanmaktadır. Bu durum, tarımın doğal koşullara bağlı olması, mevsimselliğin önemi, ücretsiz aile iş gücünün yoğunluğu, eğitim düzeyinin düşük olması, gelir istikrarsızlığı gibi tarıma özgü birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, sosyal güvenlik kavramı herkes için yaşamsal öneme sahip olmakla birlikte tarım sektörü ve bu sektörde faaliyet gösteren kişiler ve aileler için daha da önemli bir hal almaktadır. Türkiye'de de tarım sektöründe çalışanlar sosyal güvenlik sistemine entegre edilmeye çalışılan en son gruptur.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yürütülen iş ve işlemlerde en önemli paydaşlardan birisi de tarım kesiminde çalışanlardır. 5510 sayılı Kanun ve buna dayalı olarak çıkarılan ikincil mevzuat kapsamında tarım kesiminde çalışanları ilgilendiren birçok düzenleme yapılmıştır. 5510 sayılı Kanun gereği, 1.10.2008 tarihinden sonra, ziraat odasına kaydolun her kişi, zorunlu olarak Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilmektedir ve çiftçiler zorunlu olarak tarım BAĞ-KUR sigortalısı olmaktadır. Tarımsal faaliyeti sona eren çiftçiler ziraat odası kaydını sonlandırdığında tarım BAĞ-KUR'u da sonlanmaktadır. Mevzuat gereği, SGK Yönetim Kurulu'nda çiftçileri temsilen Türkiye Ziraat Odaları Birliği yer almaktadır.

Türkiye'de 2017 yılı Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre sigortalı olarak tarım sektöründe 155.619 çalışan bulunmaktadır. Bu çalışanlar sigortalı çalıştıkları için 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamındadır ve eğitim, sağlık gözetimi, risk değerlendirmesi yapılması gibi birçok hizmetten faydalanabilmektedir. Ancak söz konusu Kanun kapsamında olmayan milyonlarca kendi nam ve hesabına çalışan çiftçiler ve sigortasız mevsimlik çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı kayıtları bulunmamakta ve sistematik bir şekilde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bilgilendirme, eğitim, sağlık gözetimi gibi iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bu nedenle tehlikeli ve çok tehlikeli olan bu sektörde yüksek oranda ölümler, ağır yaralanmalar ve hastalıklar meydana gelmektedir. İş sağlığı ve güvenliği konusunun kendi nam ve hesabına çalışan çiftçiler ve mevsimlik çalışanlar için de gündeme gelmesi, iş kazası ve meslek hastalıklarının kayıtlarının tutulması, eğitim, sağlık gözetimi gibi hizmetlerden yararlanması gerekmektedir.

2.10. Kırsalda istihdam

Türkiye’de istihdamın yapısı incelendiğinde tarım sektörünün her zaman önemli olduğu görülmektedir. Yıllar itibarıyla incelendiğinde toplam istihdam içerisinde tarımsal istihdamın payının giderek azaldığı görülmektedir. 2000 yılında tarımsal istihdamın oranı %36 iken bu oran 2019 yılında %18’e düşmüştür. Bu duruma istihdam edilen kişi sayısı olarak bakıldığında da tarımda 2000 yılında yaklaşık 7,7 milyon kişi istihdam edilirken 2019 yılında bu rakam yaklaşık 5,2 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de tarımsal işletme sahipleri, iş talep eden ve yerli tarım işçisine göre kısmen daha ucuza çalışan yabancı iş gücü göçmenlerini de çalıştırmaya başlamışlardır. Türkiye’de tarım sektöründe çalışan yabancı iş gücü göçmenleri genellikle kayıt dışı olarak ve yasal olmayan bir şekilde çalışmaktadırlar. Türkiye’de tarım sektöründe, işveren ile çalışan arasında genellikle herhangi bir iş anlaşması imzalanmamaktadır. Bu sebeple Türkiye’de yabancı iş gücü göçmenlerinin sayısı ile ilgili herhangi bir istatistiki bilgi mevcut değildir.

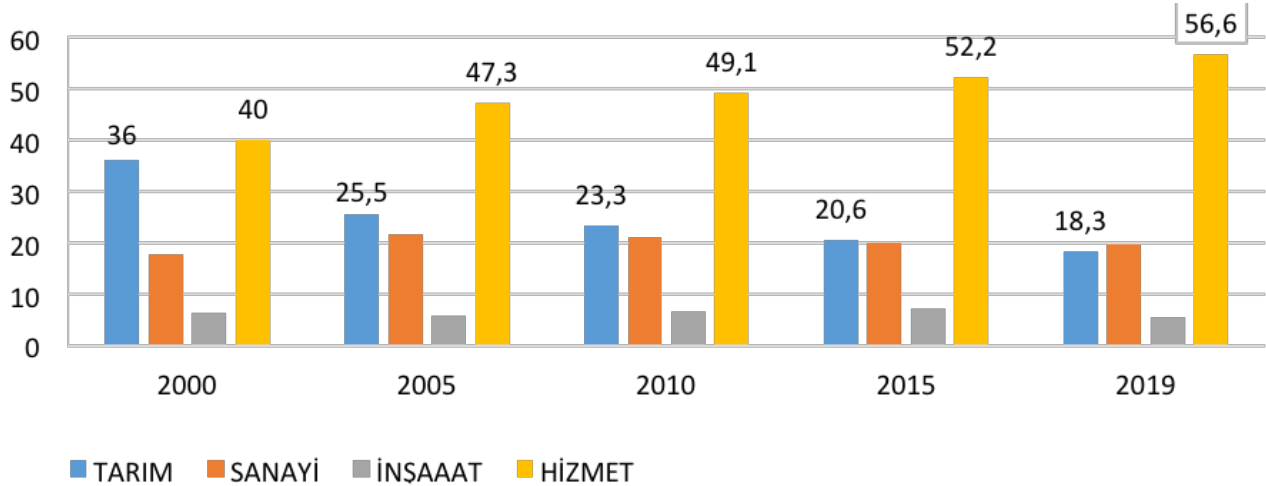
Tablo 2. Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı (bin kişi)

YILLAR	Genel İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşgücü	Toplam İstihdam	Tarım Payı %		Sanayi		İnşaat		Hizmetler	
					Kişi	Payı %	Kişi	Payı %	Kişi	Payı %	Kişi	Payı %
2000	6,5	9,3	23.078	21.580	7.769	36,0	3.810	17,7	1.364	6,3	8.637	40,0
2005	9,5	12,0	21.691	19.633	5.014	25,5	4.241	21,6	1.097	5,6	9.281	47,3
2010	11,1	13,7	24.594	21.858	5.084	23,3	4.615	21,0	1.434	6,6	10.725	49,1
2015	10,3	12,4	29.678	26.621	5.483	20,6	5.332	20,0	1.914	7,2	13.891	52,2
2019*	12,8	15,0	32.426	28.269	5.173	18,3	5.546	19,6	1.548	5,5	16.002	56,6

Kaynak: TÜİK, 2019

*2019 yılı mayıs ayı verileridir.

Şekil 2. Türkiye’de istihdamın sektörlere göre oransal dağılımı (2000-2019)(%)

Kaynak: TÜİK, 2019

Türkiye’de tarımsal istihdam açısından önemli bir başka sorun ise çocuk işçiliğidir. Çalışan çocukların toplamı 2012 yılı TÜİK verilerine göre 893.000’dir. Bunların %45’i tarımda çalışmaktadır ve sayıları yaklaşık 400.000 olup, en kötü konumda çalışan çocuklar arasında ön sırada yer almaktadır. Bu çocuklar Türkiye’nin değişik bölgelerinde özellikle pamuk, fındık, narenciye, pirinç, şeker pancarı, tütün vd. tarımında çapa, hasat gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. En kötü konumdaki tarım işlerinde çalışan bu çocukların yarıya yakını 15 yaşından küçük olup, ILO sözleşmelerine göre çalışma çağında olmayan ve söz konusu işlerde çalışması arzu edilmeyen çocuklardır. Sosyal Hukuk Devleti ilkesinden hareketle “özel sosyal politika” araçlarının uygulanması gereken bu çocuklar, gelecek açısından umutsuz kesimlerden birini oluşturmaktadır. Son yıllarda toplumsal ve akademik duyarlılık sonucunda alınan bazı kamu önlemleri yapılan çalışmalar açısından olumlu birer girişim olarak kabul edilebilir ama çözüm için yeterlilik göstermemektedir.

Tarımda çocuk işçiliğinin azaltılması ve uzun dönemde de olsa kaldırılması için:

- Her düzeyde ve her kesimde toplumsal ve kamusal duyarlılık oluşturulması önem taşımaktadır.
- Tarımda çocuk iş gücü kullanımı ve sömürsünün nedenleri ortadan kaldırılmalıdır.
- Mevsimlik olarak çalışan çocukların karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümü tek bir kurum veya kuruluşun sorumluluğunda değildir. Konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak ve eş güdüm içerisinde yapacağı çalışmalarla sorunlar çözülebilecektir.
- Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukların en önemli sorunları eğitimidir. Çalışma dönemi nedeniyle eğitimini yarıda bırakan veya hiç başlamayan çocukların eğitim kurumlarına devamı gelecekleri açısından büyük önem taşımaktadır. Burada Milli Eğitim Bakanlığına ve teşkilatına önemli sorumluluk düşmektedir.
- Zorunlu eğitimin tam uygulanması takip edilmelidir.
- Çocukların sağlık ve rehabilitasyonuna yönelik önlemler alınmalıdır.
- Tarımda ve kırsal yörelerde gençlere yönelik tarım dışı istihdam olanları yaratılabilir.
- Çocuk işçiliği politikalarının yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde eylem planlarına dönüştürülerek ele alınması ve çözülmesi gereklilik göstermektedir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin dolayısıyla çocukların barınma koşullarını iyileştiren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. İlkel çadır koşullarında yaşayan ve dıştan gelecek her türlü tehlikelere açık olan yaşam biçimi giderilmelidir. İşçilerin yerleşecekleri alanlarda elektrik, su, tuvalet, banyo gibi zorunlu gereksinimleri karşılayacak altyapı koşullarının sağlanması ve bunları kapsayan yapıların yapılması gerekmektedir.
- Hukuksal düzenlemeler açısından Türkiye’de yeterli düzenlemeler bulunmaktadır, yeni düzenlemeler de getirilmektedir. Mevcut yasaların ve imza koyulan uluslararası sözleşmelerin etkin bir biçimde uygulanması çocukların sağlıklı bir geleceğe kavuşmaları açısından önemlidir. Yasaların varlığından çok, işlerliğine önem verilmelidir.

Kırsalda yaşayan her üç bireyden ikisi tarım ile uğraşmaktadır. Tarımın istihdamdaki payı %20'ler civarındadır. Çalışan her 3 kadından biri tarımda istihdam ediliyor. İstenmemesine rağmen çalışan her iki çocukta birisi tarımda çalışıyor. Bütün bu veriler tarımın, kırsalın ekonomik-sosyal ve toplum hayatında önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Kırsalı ne kadar kalkındırırsak, tarımı ne kadar dinamik tutarsak tarımsal üretim ve gıda güvencesi de o kadar sağlam temellere oturmuş olacaktır. Bundan dolayı kırsalda ekonomiyi canlandırırken kırsal refah ve iş sağlığı-güvenliğini de dikkate alacak politikalara yönelmek zorundayız. Kırsaldakilerin, tarımdakilerin kalkınmaya ilişkin hak temelli alacaklarını karşılamadan, kırsalı her yönüyle kalkındıracak önlemleri almadan tarımsal üretimi sürdürülebilir kılmak, kırsalı yerinde tutmak zor olacaktır. Bunlar yapılmadan "Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği" kanunu da uygulamada karşılığını bulmayacaktır. Çünkü birey temel gereksinimleri karşılandıkça çalışma hayatında kalabilir ve yasal düzenlemelere dahil olup yararlanabilir. Tarım sektörünün gelir içindeki payı göreceli olarak azalmasına rağmen, kırsal alanların ekonomik ve sosyal yaşamdaki önemini korumaktadır. Bu nedenle, kırsal alanın kalkındırılması ve burada yaşayanlara istihdam olanaklarının sağlanması ve çağdaş uygarlığın yarattığı tüm hizmet ve olanakların götürülmesi için kalkınma çalışmaları önem taşımaktadır. Burada bir başka önemli nokta da kırsal istihdamda tarım dışı istihdam alanlarının dar olmasıdır. Kırsal alanda tarım dışı istihdam alanları ile tarıma dayalı sanayi, kırsal sanayi yatırımlarının götürülmesi hem istihdamın niteliği ve hem de kırsal ekonomiye katkı açısından önemli bir yaklaşım olacaktır.

2.11. Yabancı iş gücü kullanımı ve gelecek senaryoları

Türkiye'de son yıllarda özellikle Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler nedeniyle yabancı tarım ve orman işçisi artış göstermiştir. Bu durum bir yandan ucuzlayan emek nedeniyle tarımdan kopuşu hızlandırmakta, diğer yandan gelecek açısından tarımda iş gücü planlamasını zorunlu hale getirmektedir. Yapılan bazı araştırmalara göre özellikle Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde tarımsal iş gücü piyasasında Suriyeli işçilerin %50'lere varan payının olduğunu ortaya koymuştur. Buralarda iş gücü arzının fazlalığı ve tarım dışı istihdam alanlarının darlığı nedeniyle ücretler reel artış göstermekte ve bu tarımdan kopuşa neden olmaktadır. Gelecekte tarımsal iş gücü açısından sıkıntılar yaşanmaması için sosyal güvenlik, ücretlendirme, kalifiye işçi yetiştirme konularında programların oluşturulması önem taşımaktadır.

2.12. Kırsal kalkınma ve çevre politikaları etkileşimi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanan ve dünya ile eş zamanlı olarak ülkemizde başlayan kırsal kalkınma faaliyetleri ve deneyimleri yaklaşık yarım asırlık döneme tekabül etmektedir. Bugün ülkemizde kırsal yerleşimler kentsel yerleşimlerin gösterdiği toplumsal ve ekonomik gelişme düzeyinin çok gerisinde kalmıştır.

Çevre, iklim değişikliği ve kırsal kalkınma politikaları ülkeler tarafından tarımsal destekleme ya da korumacılığın unsurları haline getirilebilmektedir. Tarımda çevreye en az zarar veren destekler, tarımsal üretimde sigorta uygulaması, kırsal yoksulluk ve göçün önlenmesi amaçlı gelir ödemeleri, kırsal çevreyi korumak için kırsal kalkınma destekleri sağlanması, ürüne verilen desteklerin kırsal kalkınma desteklerine dönüştürülmesi gibi uygulamalar gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaktadır. Tarımın iklim değişikliğine ve su ve karadaki hayat zincirine katkıları değerlendirilmelidir. Ancak, burada temel yaklaşımın doğal kaynakların etkin kullanımı yanında

tarımın çevreye olan olumsuz etkilerinin azaltılması olarak algılanması, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) bu yönde çizdiği yolun izlenebilmesi için ülkelerin politikalarını sadece görüntüde değil, reel olarak da değiştirmesi öncelik arz etmektedir (Kıymaz, 2016).

SKA'nın bir diğeri, suyun temiz şekilde kitlelere ulaştırılması yanında gıda arzını da kapsamak üzere gerekli hijyen ve halk sağlığı şartlarının sağlanmasıdır. Bu noktada gıda güvenilirliği, hayvan ve bitki sağlığı koşullarının izlenmesi ve iyileştirilmesi, gıdanın arz zinciri boyunca esas alınmaktadır. Hedeflerden temiz enerjiye yönelik olanı ise tarımsal ürünlerin enerji amaçlı kullanımı konusunu akla getirmektedir. Enerji arzını artırma amaçlı tarımsal üretim ülkemiz gibi gıda güvenliğini iyileştirmeye çalışan ülkeler açısından bir tehdit olarak görülebilir. Açlık çeken ülke ya da kitleler için değerlendirilebilecek kaynaklar enerji amacıyla kullanıldığında gıda arzındaki düşüşe bağlı olarak ürün fiyatları yükselebilmekte ve küresel fiyat artışları gıda ithalatçısı ülkelere olumsuz yansımaktadır. Dolayısıyla söz konusu hedefin bu yönüyle tarımı olumsuz etkilememesi önemlidir. Tarımsal üretimin sanayiye aktarılması yönünde kurulacak entegrasyonlar gıda kaybını olumlu yönde etkileyebilecektir. İşlenmemiş ya da işlenmiş olsun tüm gıda maddelerinin olabildiğince doğal yollarla saklanması ve bunun için gerekli altyapıların hazırlanması, inovasyon çalışmalarının en başta kayıpları önleyecek biçimde yürütülmesi önemlidir. Gıdanın kaynak israfına neden olacak biçimde üretimi ve israfa varan tüketiminin önlenmesi sürdürülebilirliğin önemli bir alt bileşenidir.

Ülkemizde, erozyon ve yanlış sulama gibi engellerin önüne geçilmesi amacıyla modern tekniklerle geleneksel tarım metotları sentezlenerek kimyevi tarım girdilerini azaltan, toprak ıslahını, su tasarrufunu sağlayan çevreci sistemler geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu yönde atılacak adımlar aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 12,13,14 ve 15 ile belirlenen hedeflere ulaşmada doğrudan katkı sağlayacaktır.

Aile çiftçiliğine yönelik politika ve programlar çerçevesinde kadınlara ve gençlere yönelik geleneksel tarımı güçlendirici uygulamalarla birlikte, küresel ısınma ve doğal kaynakların azalması tehdidine karşı çevreci, üretken ve katma değeri yüksek alternatif tarımsal istihdam alanlarının da geliştirilmesi, kayıt dışılığın ve ücretsiz aile işçiliğinin azalmasına ve tarımsal istihdamın artmasına yardımcı olacaktır. Bu nitelikleri bir arada bulunduran ve ULEP, ILO gibi uluslararası kuruluşların araştırmaları ile desteklenen tarımsal istihdam kolları arasında "yeşil tarım" uygulamaları öne çıkmaktadır.

3. GÜÇLÜ - ZAYIF YÖNLER (FIRSATLAR ve TEHDİTLER)

Kırsal kalkınma ve kırsalda istihdam açısından Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulurken, genel bir değerlendirmeden çok, konular temelinde analitik bir analiz yapılmıştır. Burada Komisyon üyelerinin katılımı ve kurum-kuruluşlardan-bireylerden gelen görüşler-değerlendirmeler de ayrıca dikkate alınmıştır. Çalışma sonunda aşağıda verilen tablodaki değerlendirme-analiz ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Kırsal kalkınma ve kırsalda istihdam açısından Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri (Fırsatlar ve Tehditler)

Konu Alanı	Güçlü Yönler (+Fırsatlar)	Zayıf Yönler (+Tehditler)	Geleceğe İlişkin Beklentiler
Kurumsal kapasite ve yeni yapılanmalar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gelişen ve zamana uyum sağlayan yeniden yapılanmalar ile mevcut kapasitenin artırılması ve verimli kullanımı 2. Ulusal kalkınma stratejisinin varlığı 3. Tarım ve Orman Bakanlığı teşkilatının varlığı ve personel yapısı 4. Kurumsal personel varlığı 5. Bakanlığın proje deneyimi 6. Mevcut üretim faktörleri kaynaklarının varlığı 7. Bölgesel Kalkınma İdareleri varlığı 8. IPARD uygulamaları ve kalkınma ajanslarının varlığı 9. Yerel yönetimlerin kırsal kalkınma yapılanmaları 10. Desteklerin varlığı ve çeşitliliği 11. Araştırma enstitülerinin varlığı 12. Akademik altyapı varlığı 13. Bakanlığa bağlı el sanatları ve eğitim merkezleri varlığı 14. Eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkinliği 15. Çalışma alanının genişliği 16. Ulusal Kırsal Ağ ve yerel eğitim gruplarının oluşturulması 17. Sosyal kooperatifçilik ve sosyal girişimcilik konusunda girişimlerin varlığı 18. Bakanlıklar arası iş birliği ve iletişim 19. Tarımsal danışmanlık sisteminin desteklenmesi 20. Tarım ve Orman Bakanlığı dışındaki Bakanlıklarda da kırsal alana ilişkin kurumsal yapılanmalar 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsal kalkınmanın sektörel yaklaşıma indirgenmesi 2. Tarımsal politikalarla kırsal kalkınma politikalarının entegrasyonunun yetersizliği, göz ardı edilmesi 3. Değişime direnç, idarede sürekliliğin olmaması, mevzuatın zamanın gerisinde kalması ya da sık değişmesi 4. İnsan kaynakları politikasında meslek yapısının ve yetkinliğinin göz ardı edilmesi 5. Bürokratik işlemlerin fazlalığı 6. Tarım ve ormancılık faaliyetlerinin eğitim ve yayım hizmetlerinde etkisizlik 7. Sistemli bir kurumsallaşma çalışmasının yetersiz olması 8. Kapasitenin tam olarak kullanılmaması 9. Finansman kısıtlılığı ve kaynakların etkin kullanılmaması 10. Merkez ve yerelin iş birliği zayıflığı, yetki karmaşası 11. Yerel yönetimlerle merkezi yönetimlerin iletişim zayıflığı 12. İlgili kamu birimleri arasında koordinasyon eksikliği 13. Nitelikli personelin etkin bir şekilde kullanılmaması 14. Üretimde ulusal düzeyde plansızlık 15. Eğitim ve yayım hizmetlerinde sosyal medyanın yeteri kadar etkin kullanılmaması 16. Üniversite- Bakanlık iş birliğindeki zayıflıklar 17. Merkezde ve Taşrada kalifiye eleman yetersizliği 18. STK'larla iş birliğinin zayıf olması 19. Kamu personelinin görevlendirmesinde plansızlık (ilgisi olmayan) 20. Mevzuatın güncellenmesinde yaşanan sorunlar 21. Özellikle taşrada çalışan personel için özlük hakları ve eşitsizlikler 22. İzlenebilirlik sisteminin oluşmaması 23. AR-GE çalışmaları ile ihtiyaçlar arasında bağlantı kurulamaması, finansal yetersizlikler 24. Siyasi kararların yarattığı etkiler 25. Üniversitelerle AR-GE paylaşımında belirsizlikler 26. Uygulama ve kararlarda aktif katılımın dikkate alınmaması 27. Tarımsal danışmanlık sistemi için yeterli bütçenin olmaması 28. Uzman personel sirkülasyonu 29. Farkındalık ve yaşam boyu öğrenme programında eksiklikler 30. Destekler arasında koordinasyon eksikliği ve tekrarlar 31. Uluslararası değişimlere ve politikalara uyum sorunu 32. Desteklerin etki analizi sonuçlarından yeterince yararlanamamak, düzenleyici etki analizlerinde yetersizlikler 33. Araştırma fiziksel altyapısının yetersiz olması 34. Yerinde kontrol ve izleme değerlendirmede yetersizlikler 35. Farklı birimler arasında farklı hizmet uygulamaları 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsal alanların asgari düzeyde de olsa kentsel refah olanaklarına kavuşması 2. Eğitim, sağlık, örgütsel, kültürel, ticari alanlarda kırsal alanlarda gelişimin hızlandırılması 3. Çağın gereklerine uygun yapılanma ile plan, program, politika geliştirme ve uygulama; mevzuata, insan kaynaklarına, bilgisayar tabanlı bilgi sistemlerine gerekli yatırımların yapılması 4. Tarım teşkilatlarında büro işlemlerini yapmak üzere ara eleman personel sayısının artması teknik personelin bilgi ve tecrübesinin sahaya yansımalarının sağlanması 5. Kırsal kalkınmada kaynakların etkin kullanılması ve ülke genelinde uygulama birliğinin sağlanması amacıyla: 81 ili kapsayacak ulusal ölçekte bir kurumsal yapılanmaya gidilmesi

Kırsala ilişkin veriler ve güncelliği	1. Türkiye İstatistik Kurumunun Varlığı (TÜİK) varlığı	1. Geçerli ve güvenilir veri toplama ve analizinde yaşanan sorunlar	1. İhtiyaç temelli (toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek) kırsal verilerin üretilmesi 2. Güncel ve güvenilir verilere kolay erişim 3. Tarımsal veri havuzunun genişletilerek bu verilere dayalı olarak ileri bilgi-veri üretim teknolojilerine yatırım yapılması 4. Çiftlik Muhasebesi Veri Ağı Sistemi AB Uyum Yasaları içerisinde önemli bir konu olup çiftçilerin bu sistemi mutlaka kullanmasının sağlanması
	2. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), Hayvan Kayıt Sistemi (TÜRKVET), ORBİS kayıt sistemi varlığı	2. Geçmişe yönelik veri kaybı ve/veya eksikliği	
	3. ÇKS, TÜRKVET vb. sistemlere yatırım yapılması, kurumlar arası entegrasyonun sağlanması	3. Verilerin güvenilirliği, veriler arasındaki farklılıklar	
	4. Taşra teşkilatının veri toplaması	4. Sosyal güvenlik sistemine dâhil olunmaması nedeniyle iş kazası ve meslek hastalığı gibi verilerin bulunmaması	
	5. Kırsal kalkınma projelerine ilişkin veri altyapısı	5. Çiftçi muhasebe veri ağı sisteminin güçlü olmaması	
	6. Bakanlığın bilişim ve veri altyapı varlığı-TARBİL ve Ormancılık Bilgi Sistemleri	6. Verilere ulaşılamama	
	7. Tarımsal ve orman emvali üretimle ilgili örgütlerin varlığı ve veri üretilebilirliği	7. Kurumların yeterli idari ve teknik kapasite eksikliği	
	8. Ziraat odaları birliğinin kayıt sistemi	8. Verilerin STK'lara açılmaması, konuyla ilgili STK'larla veri ve yetki paylaşımı sorunu	
	9. Tarımsal istihdamla ilgili güncel verilerin varlığı	9. Verilerin değerlendirilememesi	
	10. En küçük idari birimde verilerin varlığı ve erişilebilirliği	10. 2001 yılından bu yana genel tarım sayımının yapılmaması	
	11. Bakanlığa bağlı araştırma birimlerinin varlığı	11. Kayıt sistemlerindeki kapsam ve kalite sorunları	
	12. Akademik çalışmaların varlığı	12. Veri okuryazarlığı sıkıntısı	
		13. Üreticilerin verileri aktarmada eksik bilgilendirmesi	
		14. Verilerin güncellenememesi	
		15. Üretim ve dış ticarete ilişkin verilerde eksiklik	
		16. Verileri doğru yerde kullanamama	
		17. Veri sistemleri arasında entegrasyon eksikliği	
		18. Küçük yerleşimlere ilişkin veri eksikliği	
		19. Kırsal alan tanımı ile ilgili farklılıklardan dolayı verilerin netleştirilememesi	
		20. Veri dağınıklığı	
		21. Dezavantajlı gruplara ilişkin verilerde eksiklik	
		22. Kırsaldaki altyapı ve üstyapılara ilişkin veri üretilmemesi	
		23. Cinsiyete göre ayrıştırılmış veri üretilmemesi	
		24. Veri üretimde finansal sorunlar	
		25. Veri üretimde yöntem farklılıkları	
		26. Köy Envanter Etütlerinin yapılmaması	

<p>Tarımda-kırsalda istihdam</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tarımda istihdam potansiyeli, tarımsal ve kırsal yatırım potansiyelinin yaratacağı istihdam 2. Bölgelere göre değişimle birlikte genç nüfus varlığı 3. İnsan gücüne duyulan ihtiyaç 4. İşsizlerin tarımda istihdam edilebilirliği 5. Nitelikli istihdam için eğitim altyapısının harekete geçirilebilirliği 6. Kırsal kalkınma desteklerinin istihdama özendirilmesi 7. Tarımda kadın istihdamı, 8. Yenilenebilir enerji için artan talep 9. 2016-2018 yılları arasında verilen genç çiftçi hibe destekleri 10. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı varlığı 11. Kırsala artan ilgi 12. İstihdam maliyetinin diğer sektörlere göre düşük olması 13. Kırsal istihdam için harekete geçirilebilir kooperatiflerin varlığı (emek kooperatifleri) 14. Kırsalda gelir kaynaklarının çeşitlendirilebilir olması 15. İşlenebilir arazi varlığı (boş kalan-işlenmeyen) 16. Aile iş gücüne uygun istihdam alanı olması 17. Tarım danışmanlığı sisteminin yaygınlaştırılması 18. Kırsal yaşam maliyetinin göreceli olarak düşük olması 19. Dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliği 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Genç nüfusun fazla olması 2. Genç nüfusa kalifiye, statüsü yüksek kırsal istihdam alanlarının yaratılamaması 3. Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışılık 4. Yaşlanan nüfus 5. Kırsal istihdam veri tabanının yetersizliği 6. Kırsal istihdama yönelik kurumsal bir yapının olmaması 7. Risklere açık olması 8. Girdi maliyetleri nedeniyle tarımdan kopuş 9. Küçük ve parçalı işletme yapısı 10. Geçimlik aile işletmelerinin tarımdan kopması 11. Tarımsal gelirin dönemsel ve düşük olması 12. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin sürdürülebilir olmaması 13. Nitelikli ve donanımlı iş gücü eksikliği 14. Tarım işlerinin zor olması 15. Ücretsiz aile içi istihdam ve sosyal güvenlik eksikliği 16. Kırsal alandan göçün fazla olması 17. Sosyal desteklerin istihdamda olumsuz etkisi-kayıt dışılığı özendirilmesi 18. Artan yabancı iş gücü ve ücretlerde haksız rekabet 19. Kırsal ekonomilerde sürdürülebilirliğin sağlanamaması 20. Tarım işçilerinin özlük haklarındaki eksiklikle 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aile çiftçiliğinin desteklenmesi, 2. Kırsal alanda yoksulluğun azalması, 3. Tarımsal üretimde uzmanlaşmanın sağlanması 4. Gençlerin kırsal alanda kalmasını sağlamak için yapılan ekonomik programların yanında sosyal alanlara ve istihdama yönelik programların yaygınlaştırılması 5. Kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayinin ve kırsal sanayi yatırımlarının artırılması, yaygınlaştırılması 6. Kırsal turizm, coğrafi işaretli ürünler, geleneksel ürünlerin işlenmesi vb. faaliyetlerle farklı istihdam alanlarının oluşturulması
<p>Tarım ve ormanda çalışanların sosyal güvenliği</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tarımda İş Kanunu'nun varlığı 2. Tarımda çalışanlara yönelik pozitif ayrımcılığı kapsayan uygulamalara yönelme 3. Kamuoyunda artan ilgi ve duyarlılık 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tarımda sigorta zorunluluğu olmaması nedeniyle kayıt dışı çalışan sayısının fazla olması 2. Ücretsiz aile işçiliği 3. İş kazalarının kayda geçmemesi dolayısıyla yeterli veri olmaması ve önleyici politikaların geliştirilememesi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tarımda ve ormancılıkta çalışanların sosyal güvenlik ağına katılımının artması ve bu konuda teşvik uygulamalarına gidilmesi 2. Mevsimlik işçilerin ve diğer çalışanların çalışma şartlarının iyileştirilmesi

Tarımda artan yabancı iş gücü	<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan kaynağı ihtiyacının temininde kolaylık, 2. Sosyal entegrasyonun sağlanması, kendi kendine yeterlilik (kamu desteğine ihtiyacın azalması) 3. Göçmenlerle ilgili projeler yürüten uluslararası örgütler ile iş birliği ve finans sağlama 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yerli iş gücünde, yabancı işçilerin düşük ücretle çalışması nedeniyle istihdam olanaklarının azalması, olumsuz rekabet ortamı 2. Çalışma şartlarında ve ücretlerinde kötüleşme 3. Sosyal yapıda kırılmalıklar 4. Toplumsal çatışma riski 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yabancı işçilerin yeni düzenlemeler ile istihdam koşullarının düzeltilmesi ve bu süreçte yerli iş gücüne de fırsat yaratma 2. Mesleki eğitimler 3. Eşit işe eşit ücret ödenmesi 4. Sosyal dengenin ve uyumun gözetilmesi 5. Gerekli denetim mekanizmasının oluşturulması
Genç ve aktif nüfus varlığı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Emek yoğun üretimde çalışacak iş gücü varlığı, 2. Girişimcilik ve inovasyon potansiyeli 3. Modern tarım uygulamalarına uyum 4. Kırsalda çalışma eğiliminde olan gençlerin varlığı 5. Tarım ve Orman Bakanlığının gençlere yönelik yeni destekleri 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsal nüfusun yaşlanması, 2. Geleneksel tarım uygulamalarının devam etmesi, 3. Genç nüfusun kente göç etme eğiliminde olması 4. Kırsal kalkınma araçlarının kırsala yansımaması nedeniyle gençlerin kırsala ilgisizliği 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Genç Çiftçi Projesi gibi çeşitli proje ve destekler ile gençlerin kırsalda kalması/kırsala dönmesinin sağlanması 2. Gençlerin kırsalda yaşamasını cazip kılabilecek sosyal imkânların sunulması 3. Kırsal refahın artması 4. Genç nüfus tanımının yapılması
Kırsal-kente göç	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsala olan özlem ve ilginin artması 2. Kente kıyasla kırsalda geçim maliyetinin düşük olması 3. Ulaşım ve iletişim (özellikle internet) olanaklarının artması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsaldan kente göçün devam etmesi 2. Köylerdeki nüfusun azalması 3. Kırsalda eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal imkânlarla sınırlı erişim 4. Büyükşehir yasasının getirdiği belirsizlikler 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsalda gerekli sosyal, ekonomik kalkınmanın sağlanması ile kırsaldan kente göçün önlenmesi ve tersine göçün artması

Kırsaldatarımda örgütlenme ve etkililik	1. Kırsala duyarlılığın artması			
	2. Kooperatiflerin ve diğer üretici örgütlerinin varlığı			
	3. Kadın kooperatiflerinin varlığı ve artış eğiliminde olması	1. Mevzuatta yetersizlikler		
	4. TZOB'un varlığı	2. Güven eksikliği ve kötü örneklerin ön plana çıkması		
	5. Meslek odalarının ve gönüllü kuruluşların varlığı	3. Çiftçi örgütlerinin yetki alanlarının sınırlı olması ve etkisizliği	1. Doğru örgütlenme ile katılımın ve üretimin artması	
	6. Başarılı ve rol model kooperatiflerin varlığı	4. Mevzuatta demokratik yönetimi ve seçimi olumsuz etkileyen maddelerin bulunması	2. Örgütlerin piyasada ve pazarda daha etkin ve etkili yer alması	
	7. Kooperatiflerin varlığına olan ihtiyaç	5. Kooperatif çeşitliliğinin fazla olması ve kurumsal dağınıklık	3. Adil ticaret ve rekabet ortamının oluşması	
	8. Üreticilerin problemleriyle birbir ilgilenebilme fırsatı	6. Örgüt dağınıklığı	4. Üretici çıkarlarının korunması,	
	9. Eksikliklere rağmen kurumsal ve mevzuat düzenlemelerinin varlığı	7. Tabana dayalı olmayan örgütlenmeler	5. Pazara erişimin sağlanması,	
	10. Kooperatiflere artan güven duygusu ve farkındalık	8. Örgütlenmelerde profesyonelleşememe ve kurumsallaşamama	6. Piyasanın regüle edilmesi,	
	11. SKA'na ulaşmada kooperatiflerin artan önemi	9. Kooperatif strateji belgesinin hayata geçirilememiş olması	7. Üretici örgütlerinin politika belirlenmesinde daha etkin rol oynaması	
	12. Kooperatifçilik strateji planının olması	10. Bakanlığın kooperatiflere yaklaşımının farklılık göstermesi	8. Kadınların örgütler içinde daha fazla ve etkin yer alması	
	13. Kooperatiflerin danışmanlık ve eğitim yayım hizmetleri verebilir olması	11. Eğitim yayım eksikliği	9. Kamu-STK iş birlikleri ile stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması	
	14. Örgütlü üreticilerin desteklenmesi yoluyla özendirilmesi	12. Bütün örgütlenmelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat edilmemesi		
	15. Üreticiden tüketiciye örgütlü yapılara artan ihtiyaç ve ilgi	13. Örgütlerde teknik kapasite ve finansman yetersizliği		
	16. Kırsal Kalkınma Programlarında üretici örgütlerine pozitif ayrımcılık	14. Meslek odalarının kırsala ilişkin sorunların ortaya konulmasında yetersizlikleri		
	17. Ulusal uluslararası kaynaklara-ağlara daha rahat erişebilirlik-iş birliği olanaklarının artması	15. Çiftçi örgütlerine yönelik desteklerde yetersizlik		
	18. Gelir düzeyinin artırılmasıyla bağlantılı olarak kırsal kesimde nüfusun artırılması	16. Örgütlerin dışarıdan tedarik yoluna gitmelerinde kaliteyi ve ihtiyacı göz ardı etmeleri		
	19. Tabana dayalı örgütlenme eğiliminin güçlenmesi	17. Örnek kooperatiflerin eksikliği ve var olanların ise yetersiz tanıtımı		
	18. Kent merkezli örgütlerin kırsala ilgisinin az olması			

Pazarlama, pazara erişim ve ürün değerlendirme	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ürün çeşitlendirme, markalaşma, iç ve dış pazara erişimin artması, sözleşmeli üretim modeli ile pazar kaygısı yaşanmaması 2. Tarım ürünlerine karşı artan talep 3. Lojistik alandaki gelişmeler 4. e-ticaretin giderek yaygınlaşması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. İhtiyaca bağlı üretim planlamasının olmaması 2. Sözleşmeli üretimin sınırlı olması 3. Çok fazla aracının bulunması 4. Üreticilerin ve örgütlerinin araçlar karşısında güçsüz olması 5. Fiyat belirsizliği 6. Markalaşmanın yaygın olmaması 7. Ürün depolama ve pazarlama altyapısındaki yetersizlikler 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Planlı üretim ile talebin karşılanması 2. Katma değerli ürünler ve markalaşma ile ürün ve gelir çeşitliliğinde artış 3. Kooperatifleşme ve diğer üretici örgütleri ile pazara erişimin sağlanması 4. Kooperatiflerin ve üretici örgütlerinin haller yasasına göre hallerde daha fazla yer alması
Uluslararası gelişmelere uyum	<ol style="list-style-type: none"> 1. AB mevzuatına uyum çalışmalarının devam etmesi 2. Uluslararası örgütler ile artan iş birliği 3. Know-how ve teknoloji transferi 4. Dış pazarlara erişim kolaylığı 5. İlerleme raporlarına göre kırsal kalkınma uygulamalarında görülen iyileşmeler 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Değişime direnç 2. Geleneksel üretim anlayışı 3. Teknolojik gelişmelere erişimin sınırlı/geç olması 4. Gelişmelerin takip edilmemesi, uluslararası kuruluşlarda yeterince yer almaması, temsil edilmemesi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uluslararası gelişmelerin fuarlar, kongreler, iş birlikleri, yayımlar vb. aracılığı ile takip edilmesi ve gelişmelere uyum sağlanması/yön verilmesi 2. AB, UNDP, FAO, OECD vd. uluslararası kuruluşların çalışmalarının ve güncel tartışma alanlarının takip edilmesi
Kırsaldatarımda kaynakların etkin ve sürdürülebilir kullanımı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gen kaynaklarının varlığı ve çeşitliliği 2. Toprak ve su varlığımız 3. Zengin biyoçeşitlilik varlığı 4. Geniş coğrafi alan 5. Uygun iklim koşulları ve iklimsel çeşitlilik 6. Yer altı zenginlikleri 7. Büyük ovaların sit alanı olarak ilan edilmesi 8. Sürdürülebilir kullanıma yönelik tarımsal desteklerin varlığı 9. Havza temelli üretim modeline geçiş eğilimi 10. Toprak koruma ve kullanımı yasası 11. Arazi toplulaştırma çalışmaları ve arazi kullanım planları 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaynaklar üzerinde artan tehditler, amaç dışı kullanımlar 2. Kimyasal kullanımlarının özendirilmesi ve yanlış kullanılması 3. Sürdürülebilir politika ve uygulamalarının olmaması 4. Organik üretime yönelik desteklerin az olması 5. Kaynak kullanımında bilinç düzeyinin yetersiz olması 6. İklim değişikliği 7. Tarım dışı atıkların bilinçsizce atılması 8. Çevre bilincinin yetersizliği 9. Uluslararası girişimlerin konuya duyarsızlığı 10. Arazilerin küçük ve parçalı olması 11. Boş bırakılan araziler, itilafı tapu nedeniyle kullanımda eksiklikler ve bu nedenle kaynakların yeterince kullanılamaması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Çevre bilincinin gelişmesi 2. Doğal varlıkların amaç dışı kullanımının önlenmesi 3. Yenilenebilir enerji yatırımlarında artış 4. Sürdürülebilir üretim modellerinin benimsenmesi 5. Atıl tarım arazilerinin tarıma kazandırılması

İklim değişikliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konuya artan ilgi ve hassasiyet 2. Artan akademik ve Bakanlık çalışmaları 3. Kurumsal yapılanmalar 4. Uluslararası yükümlülükler uyum 5. Yatırımlarda ÇED raporu gerekliliği 6. Türkiye ikliminin zenginliği 7. Coğrafyanın değişikliği 8. Ürün çeşitliliği 9. İklim değişikliği konusunda risklerde TARSİM'in yeni teminat uygulamalarına gitmesi 10. TARSİM'in varlığı 11. İklim değişikliği eylem planının varlığı 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Giderek artan üretim maliyeti 2. Üretimdeki belirsizlikler 3. Artan riskler 4. Doğal afetler 5. İklim değişikliği konusunda tutum ve davranış farklılığı 6. Kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon eksikliği 7. İklim değişikliğine yönelik strateji eksikliği 8. Artan göçler 9. Yenilenebilir enerji kaynaklarının yeterince kullanılmaması 10. İklim değişikliği konusunda çiftçilerin yeterince bilgilendirilememesi 11. Yerel yönetimlerin duyarsızlığı 12. İklim değişikliği ile ortaya çıkan risklere zamanında müdahale edilememesi 13. Giderek su fakiri bir ülke olma yolunda olmamız 14. Konuyla ilgili AR-GE eksikliği 15. Tarımda su kullanımının ücretlendirilmesinde kullanıma bağlı uygulamanın olmaması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. İklim değişikliği hakkında bilinçlenme ve çevreye duyarlı üretim modellerinin benimsenmesi 2. Karbon salınımının azaltılması 3. Hazırlanmış olan beş yıllık eylem planlarının düzenli olarak uygulanması ve ilgili kurum kuruluşların kontrolü 4. İklim değişimi konusunda eğitimlerin artırılması 5. İklim değişikliği ile ilgili fırsat ve tehditlerin ortaya konularak bunun kırsal kalkınma etkilerinin belirlenmesi
Tarım dışı gelir kaynakları ve istihdam alanları	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zengin tarih ve kültürel birikim 2. Kendini yetiştirmiş genç ve kadın nüfus 3. Bu konudaki ulusal ve uluslararası fonların yaygınlığı 4. Çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanan fonlar ve iş edindirme kursları 5. Alternatif gelir sağlayabilecek yöresel ve geleneksel ürünlere karşı artan talep 6. Kırsalda tarım dışı iş ve gelir alanlarının varlığı 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bu konuda sağlanan fonların hedef kitle tarafından yeterince bilinmemesi 2. Fonların kullanımının projeye dayalı olması ve proje hazırlama ve yürütme potansiyelinin düşük olması 3. Üretim sonrası pazarlama aşamasında karşılaşılan güçlükler 4. Proje hazırlamada karşılaşılan bürokratik güçlükler 5. Yeterli girişimci ve yatırımcı olmaması, 6. Tarımda istihdamın sürekli değil mevsimsel olması nedeniyle gelirin tarıma endeksli olması 7. Afetler, girdi maliyetindeki artış, fiyat dalgalanmaları gibi etmenlerden olumsuz etkilenme 8. Kırsal alanda tarım dışı iş ve gelir alanlarının genişletilememiş olması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yıl boyu gelir sağlanması ile refahın artması 2. Kırsal alanda yoksulluğun azalması 3. Kente göçün önüne geçilmesi 4. Kırsal alanda tarım dışı istihdam alanları yaratılması 5. Yerel STK'ların, kooperatiflerin ve girişimcilerin proje hazırlama, uygulayabilme ve eğitim-tanıtım-pazarlama kapasitesinin artması

Kırsalda-tarımda yatırımlar, tarıma dayalı sanayi ve kırsalda etkililik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kalkınma planlarında konuya yer verilmiş olması 2. Konuya ilişkin planlarda stratejilerin ortaya koyulmuş olması 3. Hibe temelli programların olması 4. IPARD uygulamaları 5. KKYDP uygulamaları 6. Bölgesel kalkınma idarelerinin varlığı 7. Pankobirlik, TKK, OR-KOOP, KOY-KOOP, Tire Süt Koop. gibi örgütlerin kırsalda istihdam yaratması 8. Kırsalda yatırım-istihdam yaratma maliyetinin düşük olması 9. LEADER programlarının başlamış olması 10. Yöresel ürünlere, coğrafi işaretli ürünlere artan ilgi 11. Kırsal turizmin yaygınlaşma eğiliminde olması 12. Organize sanayi bölgelerinin, ürün ihtisas bölgelerinin belirlenmesi (endüstri bölgeleri) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tamamlayıcılık ilkesinin yerine getirilmemesi 2. Bölgeler arası yatırımlarda farklılıklar 3. Kırsalda yatırım isteğinin az olması 4. Kalifiye eleman eksikliği 5. Bu konuda yönetim eksikliği 6. İzleme ve değerlendirme uygulamalarında yetersizlik 7. Yatırımlara ve desteklere yönelik yeterli etki analizlerinin olmaması 8. Bakanlıklar arası iş birliği eksikliği 9. Artan yatırım maliyetleri 10. İşletmelerin atık ve çevre konusundaki duyarsızlıkları 11. Tarımsal işletmelerin sermaye birikimi yapamaması, 12. Yeterli girişimci ve yatırımcı olmaması 13. Bölgelerarası farklılıkların azaltılamaması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yatırım desteklerine ve finansmana kolay erişim 2. Yapılan doğru yatırımların artması ve sürdürülebilir kılınması 3. Bölgesel uygulamalara geçiş
Finansman kaynaklarına ulaşma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsal kalkınma ve yerinde istihdam yaratma konusunda arayışlar 2. Düşük faizli krediler 3. Yaygın destekleme sisteminin varlığı 4. Finansman kaynaklarının çeşitlenmesi 5. Bürokrasinin azaltılması 6. Destek ve hibelerin artması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. İlgili fonlarla ilgili tanıtım ve bilgilendirmenin yetersizliği 2. Alınan kredilerin geri dönmeyişi-borçların sürekli ertelenmesi 3. AB hibelerinde %50 civarında öz kaynak kullanımında karşılaşılan zorluklar 4. Tesisler kurulduktan sonra işletme sermayesi konusundaki finansal yetersizlikler 5. Kooperatiflerin yüksek faiz ile kredi kullanması sonucu finansman maliyetlerinin artması ve bunun üreticiye olumsuz yansması 6. Kooperatif bankası bulunmaması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Üreticilerin ve üretici örgütlerinin uygun ve ucuz finansman kaynaklarına erişiminin sağlanması 2. Özel finans kuruluşlarının tarıma ve kırsala yönelik uygulamalarında özel duyarlılık yaratılması

<p>Tarım-kırsala artan ilgi</p>	<ol style="list-style-type: none"> Doğal yaşama duyulan özlem Kent hayatının zorlukları Sağlıklı yaşam ve beslenme eğilimi 	<ol style="list-style-type: none"> Tarım alanlarının amaç dışı kullanımı Çevre kirliliğinde artış riski 	<ol style="list-style-type: none"> Gerekli yatırımlar ile tarımsal kalkınma ve tersine göçün sağlanması
<p>Büyükşehir Yasası ve kırsala-tarıma etkileri</p>	<ol style="list-style-type: none"> Yerel yönetimlerin bütün yerleşim kademelerine erişebilir olması Yerel yönetim hizmetlerinden bütün yerleşimlerin yararlanabilir olması Yerel yönetimlerin kırsala kaynak ayırabilir olması ve kurumsal yapılara gitmesi Altyapı hizmetlerini kırsal alanlara da ulaştırabilir olması Kent ölçekli planlamaya gidilebilir olması 	<ol style="list-style-type: none"> Uygulamalarda bölgesel farklılıkların göz ardı edilmesi Yerel yönetimlerde farklı yapılanmaların olması Tarımsal alanlar üzerinde baskı yaratması Taşınmazların amaç dışı kullanılması Hizmet erişiminde adaletsizlik Kaynak yetersizliği Uygulamalarda politika farklılıkları İdari ve yasal farklılaşmalar Desteklerin getirdiği belirsizlikler Personel yetersizliği ve uzmanlaşmama Kırsalda yaşam maliyetlerinin artması, yeni vergiler 	<ol style="list-style-type: none"> Büyükşehir belediyelerinin tarım hizmetlerinde Tarım ve Orman Bakanlığı ile koordineli program yapması
<p>Kırsal turizm ve tarım ile entegrasyon</p>	<ol style="list-style-type: none"> Köy-kır yaşamına duyulan özlem Kentte yetişen nesillerin köy-kır hayatıyla tanışması Yöresel farklılıkların güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması Ülkemizin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi zenginlikler Kırsal turizm konusundaki IPARD fonları Tüketici tercihlerindeki olumlu eğilimler Kırsal turizmi destekleyecek yöresel ürünlerin çeşitliliği Kırsal turizmi destekleyecek el sanatları çeşitliliği Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında kırsal ekonomik altyapı yatırımlarından kırsal turizme sağlanan hibe desteği 	<ol style="list-style-type: none"> Kırsal turizm projelerinin hazırlanması ve fon kullanımında karşılaşılan güçlükler Geleneksel el sanatlarının nesilden nesle aktarıl-maması ve unutulması Kırsal turizme açılacak tesislerin restorasyon inşaat ve kullanım izinlerinde karşılaşılan güçlükler Yeterli deneyimin ve yatırımın olmaması, Turizm dolayısıyla aşırı betonlaşma ve çevre kirliliği gibi nedenlerle tarım alanlarının amaç dışı kullanımı Doğal güzelliklerin yok olma riski Atık yönetimindeki sıkıntılar Gerekli mevzuat ve altyapı eksikliği Kırsal turizm konusunda ortak vizyon eksikliği 	<ol style="list-style-type: none"> Yerel yönetim ve özel sektör iş birliği Altyapı yatırımlarının sağlanması Yatırımcıların özendirilmesi Yerel halkın eğitimi ve bilinçlendirilmesi Doğal ve kültürel varlıklar üzerinde baskı oluşturulmaması

Kırsal alanda kadın	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anayasal güvence 2. Kadınlarda artan farkındalık 3. Bu konuda artan ilgi ve akademik çalışmalar 4. Kadınlarda artan girişimcilik eğilimi 5. Ulusal ve uluslararası desteklerde ve projelerde pozitif ayrımcılık 6. Tarım ve orman sektöründe emek gücünün yoğun olarak yer alması 7. Yerel yönetimlerin artan ilgisi 8. Artan kadın kooperatifleri 9. Sosyoekonomik güçlenme 10. Kadın kooperatifleri kurulması ile kadınların finansman ve pazara erişiminde ve hane gelirinde artış 11. STK'ların, kooperatiflerin ve uluslararası kuruluşların kadınlara yönelik eğitimler sunması ve projeler uygulaması 12. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında kadın ve genç girişimciler öncelikli olmak üzere gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik faaliyetlere yönelik yatırımları için hibe desteği verilmesi 13. Tarımda kadın iş gücünün yüksekliği 14. Kadınların kırsalda, tarımda her konuda yer alması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kamunun duyarsızlığı ve ilgisizliği 2. Toplumsal cinsiyet duyarsızlığı 3. Sosyal güvenlik 4. Kaynaklara erişimde sınırlılık 5. Eğitime erişimde sınırlılık 6. Kırsalda yönetici olamama 7. Karar verme süreçlerine katılımında sınırlılık 8. Haksız rekabet 9. Toplumsal baskı 10. Kadının görünmezliği ve ücretsiz aile işçiliği 11. Örgütlenmede karşılaştıkları engeller ve yetersizlik 12. Tarım ve Orman Bakanlığında kadın ile ilgili kurumsal bir yapının olmaması 13. Sosyal güvenlik uygulamalarında kadınlar için özendirici, teşvik edici programların eksikliği 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kadın girişimcilerin ve kadın kooperatiflerinin pozitif ayrımcılık ile desteklenmesi neticesinde kadınların kırsal kalkınmada aktif rol alması ve toplumsal cinsiyet hassasiyeti ile kalkınmanın sağlanması 2. Kadınların sosyoekonomik yönden güçlenmeleri için eğitim verilmesi ve bu konularda istihdama katılımının sağlanması 3. Kadınların her türlü sosyal güvenceye ve sosyal güvenlik sistemine kavuşturulması 4. Kadınların etkili örgütlenmelerinin sağlanması 5. Konu ile ilgili veri altyapısının sağlanması 6. Tarım ve Orman Bakanlığında kadın ile ilgili kurumsal bir yapının kurulması
Kırsal coğrafya ve çeşitliliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Her türlü zevke ve ihtiyaca hitap edebilecek turizm alternatifleri 2. Farklı yöresel ürün ve el sanatları 3. Farklı tarihi ve kültür alanlarının varlığı 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lojistik ve ulaşım konusunda karşılaşılan güçlükler 2. Sahip olunan zenginliklerle ilgili tanıtım yetersizlikleri 3. Bölgeler arası dengesizlikler 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yöresel özellikler gözetilerek ürünlerin, yatırımların ve desteklerin seçilmesi ve sağlanması, 2. Kalkınmada bölgeler arası farkın kapatılması

<p>Yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir kullanımı</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Potansiyel yenilenebilir enerji kaynakları 2. Biogaz kullanımı konusundaki potansiyel 3. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik artan destekler 4. Bu konuda artan teknoloji 5. 2016-2020 yıllarında devam ettirilmesi kararlaştırılan 22/2/2016 tarihli ve 2016/8541 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Üçüncü Beş Yıllık Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında verilen %50 hibe desteği 6. Yatırımlar konusunda ÇED aranması 7. Temiz enerjiye artan ihtiyaç 8. Katı atık kullanımı konusunda yeni destek mekanizmalarının varlığı 9. Artan kamuoyu duyarlılığı 10. Yerel yönetimlerin artan ilgisi 11. Diğer enerji kaynaklarının maliyet yüksekliği 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bu konuda bireysel destek kalemlerinin sınırlılığı 2. Yatırım maliyetlerinin yüksek olması 3. Karar verme ve bürokrasi sürecinin uzun olması 4. Kontrol mekanizmasının olmaması 5. Diğer enerji kaynaklarına göre sürekliliği 6. Teknolojiye sahada erişimin yüksek maliyet getirmesi 7. Yerli teknolojinin sınırlı olması 8. Sürdürülebilirliğinde sorunların yaşanabilecek olması 9. ÇED raporlarında bakanlıklar arası koordinasyon aranmaması 10. ÇED raporlarının bazı konularda detaya inmemesi 11. Yenilenebilir enerji uygulamalarında farklılıkların bölgesel düzeyde dikkate alınmaması 12. Jeotermal kaynakların tarımda yeterince kullanılmaması 13. Jeotermal uygulamalarda atıkların yer altı sularına karışması 14. Bu konuda bilinç düzeyi ve farkındalığın eksikliği 15. Doğal enerji kaynaklarının tükenme riski ve enerjide dışa bağımlılığın oluşturduğu riskler 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Artan enerji ihtiyacı ve maliyetinin daha çevreci ve sürdürülebilir yöntemlerle karşılanması ile enerjide dışa bağımlılığın azaltılması
<p>Toprak ve su kaynakları kullanımı</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. İşlenebilir toprak varlığı 2. Su kullanımı konusunda artan farkındalık 3. Toprağın verimli kullanımı konusunda artan çalışmalar, duyarlılık 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suyun israf edilmesi 2. Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Çiftçilere suyun verimli kullanımına ilişkin eğitim verilmesi 2. Modern sulama tekniklerine geçişin artırılması 3. Kullanım hacmine göre fiyatlandırma 4. Koruyucu toprak işleme konusunda eğitim verilerek koruyucu alet ekipmanların kullanımının yaygınlaşması 5. Özellikle su kıstının olduğu yerlerde etkin sulama yönteminin ve bilincinin oluşturulması

Tarımsal ve kırsal desteklerde çeşitlilik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hemen hemen bütün tarımsal ürünlerin destekleme kapsamında olması 2. Daha fazla katma değer sağlayan hayvansal üretimin daha fazla desteklenmesi 3. Planlı üretimi desteklemek için uygulanan Havza Bazlı Destekleme Modeli 4. Verilen desteklerin ÇKS'ye dayalı olması ve böylece tarımın kayıt altına alınması 5. Gen kaynaklarının korunmasına dönük desteklemeler 6. Kırsal Kalkınma Destekleme Programlarının olması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Desteklerin hedef kitleye ve amacına tam olarak ulaşamaması 2. Hayvancılık desteklerinin sürekli artırılmasına rağmen hayvansal ürünlerdeki arz açığının henüz giderilmemiş olması 3. Yüksek maliyetler dolayısıyla verilen desteklerin yetersiz kalması 4. Desteklerde bölgesel farklılıkların yeterince dikkate alınmaması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Desteklerin doğru ve verimli kullanımının sağlanması ve ihtiyaca cevap vermesi 2. Desteklerde bölgesel farklılıklara ve konu önceliklerine dikkat edilmesi 3. Desteklenen yatırım faaliyetlerinin sürdürülebilir olması
Kırsalda girişimcilik kapasitesinin harekete geçirilebilirliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dezavantajlı gruplara ve gençlere yönelik sunulan destekler, eğitimler, projeler 2. KOSGEB ve benzeri kurumların kırsala da hizmet verme eğiliminin artması 3. Özel sektörün kırsala artan ilgisi 4. Kırsalda inovasyon konusunda çalışmaların artması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yeterli duyurunun yapılamaması 2. Kırsala yönelik çalışan kurum ve kuruluşların sayısının az olması 3. Kırsalda inovasyon konusundaki ilerlemelerin yavaş olması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yerel girişimci potansiyelinin etkin kullanımı ve başarılı girişimcilik örneklerinin artırılması ve iyi uygulama örneklerinin paylaşılması 2. Kırsalda inovasyon konusunda yatırımlarda bulunulması
Kırsalda alt ve üstyapı durumu ve sosyal konfor	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ulaşım, haberleşme ve bilişim hizmetleri altyapısının varlığı 2. Temel hizmetlerde görülen artışlar 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zorlu iklim ve coğrafya koşulları, 2. Kentsel merkezlere ve pazara uzaklık 3. Bölgeler arası farklılıklar 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gereklilikler ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki altyapı ve üstyapının temini ile kırsal kalkınmanın sağlanması 2. Bölge içi ve bölgelerarası farklılıkların en az düzeye indirilmesi
Coğrafi işaretler, geleneksel ürünler ve yöresel ürünler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konunun gündemde olması ve önem verilmesi 2. Konu ile ilgili gerekli yasal düzenlemelerin yapılmış olması 3. Kurumsal altyapının varlığı 4. Türkiye'de coğrafi işarete konu olabilecek ürün zenginliği 5. Konu ile ilgili desteklerin sayısında artış 6. Artan bilinç ve duyarlılık 7. AB düzeyinde coğrafi işaretli ürün başvuru sayısındaki artış 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Coğrafi işaretlerin etkin kullanılmaması 2. Coğrafi işaretin amacının tam olarak anlaşılabilmiş olması 3. Denetim mekanizmalarındaki eksiklik 4. Coğrafi işaretli ürün veri tabanındaki eksiklikler 5. Potansiyelin ulusal ve uluslararası alanda yeterince kullanılmaması 6. Yeterli tanıtım ve eğitimlerin olmayışı 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yerel değerlerin korunması ve katma değer sağlanması 2. Geleneksel ve coğrafi işaretli ürünlerin kırsal kalkınma aracı olarak kullanılması 3. Uluslararası arenada daha fazla ürünün coğrafi işarete sahip olması 4. Ulusal düzeyde coğrafi işaret sisteminin tüm boyutları ile etkinleştirilmesi

Aile çiftçiliği ve sürdürülebilirliği	<ol style="list-style-type: none">2015-2018 "Ulusal Düzeyde Aile Çiftçiliği"ni güçlendirmeye yönelik eylem planının varlığıAile çiftçiliği konusunda artan duyarlılıkTürkiye'nin bitkisel üretim ve hayvancılık potansiyeliAile işletmeciliğinin yaygınlığıAile bağlarının güçlü olması ve geleneklerin sürdürülmesiÇeşitli yatırım desteği ve hibe programları (KKYDP, IPARD vb.) bulunmasıKadınlara yönelik özel girişimcilik destekleriAile çiftçilerinin ekonomik krizlerden büyük işletmeler oranında etkilenmemesi	<ol style="list-style-type: none">Ulusal ve bölgesel farklılıkları dikkate alan aile çiftçiliği tanımının olmamasıKırsalda artan göç eğilimiDeğer zincirinde aile çiftçiliği rolünün düşük olmasıÇiftçilerin fiyat belirlenmesinde etkili olamamasıKüçük ölçekli aile işletmelerinin mevcut finansal kaynaklardan faydalanması yönünde engellerin bulunmasıÇiftçilerin ürünlerini pazarlama sorunlarıAile çiftçiliği açısından özel destekleme araçlarının eksikliğiDestek veren kurumların destek kapsamlarının çiftçiler tarafından yeterince bilinmemesiHibe desteklerinde istenilen öz kaynağın aile çiftçileri için yüksek olmasıAile çiftçiliği yapanlar arasında kredi kullanım ilkelerinin yeterince bilinmemesiMevcut hibe programlarına (KKYDP, IPARD vb.) başvuru maliyetlerinin ve sürecinin aile çiftçileri için karmaşık ve maliyetli olması2019-2028 Aile Çiftçiliği On Yıllık Eylem Planı'nın henüz yapılmamış olması	<ol style="list-style-type: none">Aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliği için özel destek mekanizmalarının oluşturulmasıAile çiftçiliği yapanların pazarlara erişiminin kolaylaştırılmasıPazarlarda, hallerde aile çiftçiliği yapanlara mekânsal kolaylıklar sağlanmasıAile çiftçiliği örgütlenmesinin teşvik edilmesi2019-2028 Aile Çiftçiliği On Yıllık Eylem Planı'nın yapılması
---------------------------------------	---	--	--

İş sağlığı ve güvenliği	1. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun olması	1. Tarım ve Orman Bakanlığı merkez ve taşra çalışanlarının sektöre özgü iş sağlığı ve güvenliği bilgilerinin yeterli düzeyde olmaması	1. Kendi nam ve hesabına çalışan çiftçiler: STK'lar, Tarım ve Orman Bakanlığı ve iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin içinde yer aldığı bir sistemle sağlıklı ve güvenli üretimin öğretilmesi, iş sağlığı - güvenliği hizmeti verilmesi, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının azaltılması
	2. İlgili kurumlar arası protokollerin olması	2. Tarım yayıncıları ve danışmanlık sisteminde iş sağlığı ve güvenliğinin yer almaması	2. Çiftçiler ve orman işçileri için iş sağlığı ve güvenliği kaza ve hastalık kayıt sisteminin gerçekleştirilmesi
	3. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının taşra ve merkez teşkilatının güçlü olması	3. STK merkez ve taşra teşkilatında çalışanların ve yöneticilerin iş sağlığı ve güvenliğine ilgisiz kalması	3. Mevsimlik tarım ve orman çalışanları için yerel yönetimler eliyle uygun çalışma koşullarının sağlanması
	4. Tarım danışmanlarının ve yayıncılarının olması	4. Çiftçilerin ve mevsimlik tarım ve orman çalışanlarının iş kazası ve meslek hastalığı kayıtlarının olmaması	4. Güvenli ve doğru tarım ilaçlarının uygulamasının yaygınlaştırılması
	5. STK'ların varlığı ve teşkilatlanmalarının güçlü olması	5. Verilen teşvik ve desteklerde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çiftçileri zorunlu kılacak hususların yer almaması	5. Tarım makineleri imalatçılarının ürettikleri makinelerin sağlık ve güvenlik gereksinimlerini karşılayabilmeleri
	6. Gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe çiftçilerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili örnek modellerin bulunması, teknolojik gelişmelerin yaşanması	6. Mevsimlik tarım ve orman çalışanlarının yaşam ve çalışma koşullarının insana yakışır düzeyde olmaması	6. Medya araçlarının sağlıklı ve güvenli üretim yöntemleri ile ilgili bilgilendirmeler yapması
	7. Çiftçilere ulaşılabilir kayıt sistemlerinin bulunması	7. En çok kazaya ve hastalıklara neden olan traktör, tarım makinesi ve tarım ilaçlarının güvenli kullanımına ilişkin politikaların yetersizliği	7. Bitki koruma ürünü satıcılarının iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilgilendirilmeleri ve bilginin çiftçiye ulaşmasının sağlanması
	8. Medya araçlarının varlığı	8. Tarım makineleri imalatçılarının temel sağlık ve güvenlik gereksinimlerini karşılamayacak makine üretmeleri	
	9. İş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin varlığı	9. Bitki koruma ürünü satıcılarının güvenli tarım ilaçları kullanımına ilişkin çiftçilere yeterli bilgi vermemesi	
	10. Toplum sağlık merkezlerinin, ortak sağlık ve güvenlik birimlerinin varlığı		

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Kırsal kalkınmada temel hedef, kırsaldaki dinamiklerin harekete geçirilerek kırsalda yaşayanların fiziki, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişimini sağlamaktır. Aranan kırsal kalkınma yaklaşımı budur. İnisyatifin ve önceliklerin halktan kaynaklandığı kalkınma projelerinde başarı ancak eğitim, yayım, örgütlenme-kooperatifleşme, üretim için temel girdilerin sağlanması uygun teknolojilerin seçimi, kredi ve pazarlama gibi bileşenlerin bir bütün olarak planlanmaya dâhil edilmesi, ayrıca değerlendirme ölçüt ve göstergeleri ile risk faktörlerinin önceden tanımlanması suretiyle mümkündür. Kırsal kalkınma sadece ekonomik veya tarımsal büyümeyi hedefleyen bir anlayışta olmamalıdır. Tarım dışı ekonomiyi canlandıracak, tüm toplum kesimlerini kapsayacak, kurumsal gelişmeleri hızlandıracak, sosyal farklılıkları en aza indirecek kırsal kalkınma politikaları ve uygulamaları tüm uluslararası kuruluşların benimsediği yaklaşımlar haline gelmiştir. Bu süreçte sosyoekonomik dışlanışlığı ortadan kaldırma, karar alma süreçlerine katılımı sağlama, bireyin ve toplumun saygınlığını ön plana çıkarma, yerel teknoloji ve bilgilere önem verme, yoksullara en azından geçimlik iş olanakları sağlama, yerel örgütlenmelere-kooperatifleşmeye katkıda bulunma, bütüncül yaklaşımları dikkate alma ve toplumsal cinsiyete duyarlı kalkınmayı benimseme kırsal kalkınmayı kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı faktörler olacaktır.

Dünyada kırsal kalkınma eğilimleri gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler düzeyinde farklı perspektiflere sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınmadaki hedefler, tarımın kurumsal özelliklerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yöneliktir. Güçlü tarımsal yapıya ulaşma, tarımda risk yönetiminin etkinleştirilmesi, kırsal ekonomilerin güçlendirilmesi, tarımsal kazançların arttırılması bu etkileri ortadan kaldırmayı sağlayabilecek yollar olarak kabul edilebilir. Sosyoekonomik ve kültürel gelişim ise tüm bunların bir yansımasıdır. İşte bunlardan ötürü Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin yeni kalkınma yaklaşımında değişen taleplere uygun kalkınma bileşenlerini ve araçlarını geliştirmesi ve uygulaması önemlidir. Burada demokratik yönetim, eşitsizliklerin azaltılması, çevrenin korunması, gıda güvencesi, yoksulluğun azaltılması ve küçük üreticiliğin korunması gibi unsurlara dikkat çekmek zorunludur.

4.1. Sürdürülebilirlik

2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı sanayileşme ve hızlı nüfus artışı ile birlikte tüketimin ön planda olduğu bir kalkınma süreci benimsenmiştir. Ancak, 1960'ların sonunda ekolojik dengelerin bozulmakta olduğu ve bunun nedeninin de çevre ve kalkınma arasındaki bağların göz ardı edilmesi olduğu fark edilmeye başlanmıştır. Çevre ve ekolojiyi tehdit eden bu sorunların tek başına ele alınıp çözülemeyeceği, etkin bir çözüm stratejisi geliştirebilmek için, dünyanın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerindeki nüfus artışı sorunu, giderek artan yoksulluk ve uluslararası düzeydeki fırsat eşitsizliği ile mücadele yöntemlerini, sınırsız kaynak tüketimi ve kaynak paylaşımı gibi faktörleri de içerecek biçimde, yeni bir yaklaşımla ele alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır ve böylece çevre ve kalkınmada "sürdürülebilirlik" kavramını doğurmuştur.

Yeni bir kavram olmayan sürdürülebilirlik, çevre, insan ve şimdiki kuşakların gelecek kuşaklar için sorumlulukları arasındaki ilişkiyi tanımlamak amacıyla yeniden adlandırılmış bir anlatımdır. Yapılan birçok tanımlamalar sürdürülebilirlik kavramının çevresel, ekonomik ve sosyal (toplum) olmak üzere

üçlü bir sacayağı üzerine inşa edilen bir kavram olduğunu göstermektedir. Hart (1999)'a göre bu ilişki, ekonomi toplumun içinde yer almaktadır. Toplum ise ekonomi ile birlikte çevrenin içinde var olmaktadır. Sonuçta, sürdürülebilirliğe ulaşmanın yolu, çevre, toplum ve ekonominin bir bütün olarak ele alındığı çözümlerle mümkün olmaktadır. Sürdürülebilirlik, yaşam kalitesini düşürmeden, düşünce tarzında değişiklik gerektiren bir kavram ortaya koymaktadır. Bu değişikliğin özü, tüketim toplumu olmaktan sıyrılıp, evrensel açıdan dayanışma içinde olan, çevresel yönetim, toplumsal sorumluluklar ve ekonomik çözümleri hedeflemektir (Özmehmet, 2012).

Sürdürülebilir kalkınma paradigması ile ilgili gelişmeleri tarihsel boyutu ile ele almak gerekirse, özellikle 1960'lı yıllarda çevreye verilen tahribatin boyutlarının algılanmaya başlanması ile tetiklenen çevre ve ekoloji hareketi, 1970'lerde uluslararası boyuta ulaşmış, 1983 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasına sebep olmuştur. İlerleyen zamanda, çevre sorunlarına çözüm üretmenin ön plana çıktığı uluslararası platformlarda, çevrenin kalkınma ile ilişkisinin kurulduğu ve sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı 1987 Brundtland Raporu oluşturulmuştur. 1987'de bu komisyon tarafından düzenlenen Ortak Geleceğimiz raporuyla geliştirilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1992'de Gündem 21 ve Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Zirvesi'yle kalkınma söylevinde önde gelen ibarelerden biri durumuna gelmiştir (Adams, 2001). 1992'deki Rio Konferansı'nda benimsenen kararların devamında, 1997'de Rio +5 Zirvesi ve 2002'de Johannesburg Zirvesi (Rio +10) ile Rio Konferansı'nda onaylanan ilkelerin bir bütün içinde nasıl uygulandığı ele alınmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma ekonomik büyüme ve refah seviyesini yükseltme çabaları, çevreyi ve yeryüzündeki tüm insanların yaşam kalitesini koruyarak gerçekleştirme yöntemidir. Çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik sağlandığı takdirde "sürdürülebilir kalkınma" gerçekleşebilmektedir. Yenilenemeyen enerji kaynakları yerine yenilenebilirlerinin verimli kullanımı ve doğaya karşı sorumlu davranılması, çevresel sürdürülebilirliğin gereksinmelerini oluşturmaktadır. Ekonomideki kalkınma, sürdürülebilir ekonomi kavramını gerçekçi kılmaktadır. Çevreye duyarlı bir yaklaşımla yaşamın sonucunda sağlıklı toplumlar oluşur. Sağlıklı toplumların ekonomik refah içinde yaşantısı ise sosyal sürdürülebilirlik olarak adlandırılır. Bunu kırsalda, tarımda uygularsanız "sürdürülebilir kırsal kalkınma" ortaya çıkar.

2012 yılında dünyaya sunulan Rio+20 Konferansı (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) bu konuda önemli ipuçları vermektedir. Konferans sonrasında "İstedığımız Gelecek" bildirgesinde 17 adet sürdürülebilir kalkınma hedefi ortaya konmuştur. Bu hedeflerin altında 169 tane de alt hedef vardır. Bunlar arasında: toplumsal cinsiyet eşitliği, çevre, su, tarımsal üretim, gıda güvenliği, kırsal refah, kırsal ekonominin güçlendirilmesi, kırsal yoksulluğun azaltılması, iklim değişikliği, sürdürülebilir yaşam gibi doğrudan kırsal kalkınmayı ilgilendiren hedefler var. İşte, bunlar aynı zamanda kırsal kalkınma uygulamalarında, politikalarında sürdürülebilirliğin gerekliliğini oraya koymaktadır. Yani, bundan sonraki kırsal kalkınma uygulamalarında ister kamu, ister özel sektör, ister STK, isterse de birlikte, kim yaparsa yapsın sürdürülebilirliğin vazgeçilmez bir koşul olduğu belirmektedir.

Kırsal kalkınma politikaları yalnızca ekonomik boyutu öne çıkararak ve tek sektörlü politikalar değildir. Bunlar bütüncül politikalardır ve böyle ele alınıp, uygulanmalıdır. Çünkü kırsaldaki bireyin gelirini yükseltmek, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, insanca yaşamak için yeterli-dengeli beslenmek ve yaşanabilir ortamda sağlıklı yaşamak, kırsal kalkınma uygulamalarının temel hedefleridir. Bu hedeflere varmak ise ancak kırsal kalkınma politikalarının bütüncül uygulanması ile gerçekleşebilir.

4.2. Toplumsal cinsiyet

Toplumsal cinsiyet: kadın ve erkeklere, kız ve erkek çocuklarına toplum tarafından atfedilen nitelikler ve fırsatlar ve tüm bu kesimler arasındaki ilişkilerdedir. Tüm bu ilişkiler, davranışlar, nitelikler, fırsatlar toplum tarafından oluşturulur ve toplum içinde öğrenilir. Bütün bu ilişkiler kavram olarak/zamana bağlı ve değişebilir özelliklerdir.

Türkiye, 10 Şubat 2009 tarihinde ILO'nun 8. Avrupa Bölgesi Toplantısı'nın yapıldığı Lizbon'da Ulusal Saygın İş Programı Mutabakat Zaptı'nı imzaladı. Buna göre, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın istihdamının artırılması konusu mutabık kalınan maddelerden biri olarak belirlendi. İmzalanan Ulusal Saygın İş Programı ile birlikte kadınlar için insana yakışır işlerin yaygınlaştırılmasının ve kadın istihdamının artırılmasının önemi bir kez daha vurgulanmış oldu.

ILO, 2000 yılında "İnsana Yakışır İş" (decent work), şöyle tanımlamıştır. Üretken ve adil bir ücret getiren, iş yerinde güvenli ve ailelere sosyal koruma sağlayan, kişisel gelişim ve toplumla bütünleşme açısından daha iyi fırsatlar sunan, insanların kaygılarını serbestçe dile getirme özgürlüğüne sahip oldukları, örgütlenerek yaşamlarını etkileyen kararların alınmasına katılabildikleri, tüm kadınlar ve erkeklerin eşit fırsatlardan yararlanıp eşit muamele gördükleri işlerdir.

Kırsal alanlarda kadınların kooperatif biçiminde örgütlenmesi kadınların başta ekonomik ve istihdam olmak üzere birçok sorununun çözümünde anahtar rol oynayabilir ve kırsal kalkınma sürecini de olumlu etkiler. Etkin ve aktif bir kooperatif hareketi ile kırsaldaki kadınların şu sorunlarına çözüm bulunabilir:

- Kooperatifler sayesinde kadınların kaynak kullanılabilirliği artabilir.
- Uluslararası kaynaklara erişebilme fırsatları artabilir.
- Kredi kaynaklarına erişebilirlik artabilir.
- Öz güven, dayanışma, ekonomik birliktelik ile birçok sorun aşılabılır.
- Sosyal güvence, sosyal güvenlik şemsiyesi altına girme fırsatı doğabilir.
- Hak arama ve hak temelli kalkınmaya erişim sağlanabilir.
- Tabana dayalı kalkınma anlayışı uygulamada yer bulabilir.
- Eğitim, yoksulluğun azaltılması, meslek edindirme gibi konularda kadınlar daha fazla ön plana çıkabilir.

4.3. Kırsal yatırımlar ve girişimcilik

Kırsal kesimde yaşayan insanlar ile kentsel alanda yaşayan insanlar arasında elde edilen fırsatlar ve tehditler arasındaki belirgin farklılıklar bulunmaktadır. En önemli temel hizmetlere erişim konusunda (gelir, eğitim, sağlık vb.) kırsal alanla kentsel alan birbirinden farklılaşmaktadır. Özellikle bu hizmetlere ulaşım ve ekonomik nedenler başta olmak üzere farklı sebeplerle kırsal alandaki insanlar kentlere göç

ederken, ulusal ve uluslararası kurumlar da kırsal alanlarda mevcut girişimcilik potansiyelini artırmaya ya da bu alanlarda yeni girişimciliği özendirmeye çalışmakta ve bunun için teşvikler vermektedir. Girişimcilik vasıfları ve girişimcilik süreci açısından kırsal alanla kentsel alan birbirine benzer özellikler gösterse de sahip olunan kaynaklar, bu kaynaklara ulaşma şekilleri, üretim gelenekleri, hayata bakış açıları, karşılaşılan sorunlar, sahip olunan fırsatlar, iş birliği kültürleri vb. pek çok açıdan farklılaşmaktadırlar (İrmiş et al., 2016).

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri kırsal alanda girişimcilik mi yoksa kırsal girişimcilik mi kırsal kalkınma için ön planda tutulması gereklidir. Her iki terminoloji birbirinin aynısı gibi görünse de bu iki terminoloji hem anlam hem de içerik açısından birbirinden çok farklıdır. Maliyetleri düşürmek, devlet teşviklerinden yararlanmak gibi amaçlarla girişimcilerin kırsal alanlara yönelmesi “kırsal alanda gerçekleşen girişimcilik” kapsamındadır. Hâlbuki kırsal girişimcilik yalnızca daha kârlı olması gözetildiği için kırsal alanda gerçekleşen girişimcilik faaliyetleri değildir. Kırsal girişimcilikte parasal teşviklerden ve kârdan ziyade ilgili bölgenin girişimci için taşıdığı önem, kişisel, sosyal ve kültürel özellikler ön plandadır. Bu özelliklerinden dolayı kırsal girişimcilik faaliyetleri buldukları “yer” ile ilişkilidir ve yerinden koparılarak başka bir alana taşınmaz. Kırsal girişimcilik, temelde topluma ve güçlü aile bağlarına dayalıdır ve kırsal toplum üzerinde nispeten daha büyük etkiye sahiptir (Elena et al., 2015). Bu nedenle kırsal girişimciliğin ön planda tutulduğu bir kalkınma modeli daha sürdürülebilir olacaktır.

4.4. Kırsal turizm

Kırsal turizm, özellikle kır yaşamının yoğun ve tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu yörelerde tarım faaliyetlerinin yanı sıra turizm sektörüne bağlı olarak gelişen bir turizm çeşididir. Avrupa Birliği tarafından yapılan çalışmalarda kırsal turizm: “tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek amacıyla olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Burada tarımsal üretim, yerel değerleri korumak, işletmecilik ve küçük girişimler ön plana çıkmaktadır.

Kırsal turizm konusunda dünyada giderek artan bir ilgi ve farklılaşan uygulama alanları ortaya çıkmaktadır. Klasik tatil anlayışının yerini kırsala dayalı doğal, kültürel, geleneksel, tarımsal unsurların ön planda olduğu kırsal turizm alanları almaktadır. Bu süreçte yerel, bölgesel, ulusal düzeyde kırsal turizm dinamiklerinde beklentileri karşılayabilen, farklılık yaratabilenler bir adım önde ve avantajlı konuma geçeceklerdir. Bunun için kırsal turizmde özellikle kırsal kalkınma temelli iyi yönetim ilkelerini uygulamaya geçirecek olanlar şanslı olacaklardır. Bundan hareketle kırsal turizm dinamiği açısından şu unsurlara dikkat etmek gereklilik göstermektedir:

- Kırsal turizm sadece bir zevk ve hobi alanı olmamalıdır.
- Kırsal turizm sadece varıl nüfusun değil yerel ve yoksul kesimin de tüketim alanına girebilmelidir.
- “Kırsal turizm” politikaları yerel toplulukların yaşam koşullarını iyileştirecek yaklaşımlar içinde ele alınmalıdır.
- Küçük üreticiliğin dezavantajları kırsal turizm uygulama ve destekleriyle avantaja çevrilebilmelidir.

- Türkiye'nin kırsal turizm avantajları, avantajların yönetilmesi ve böylece kırsal turizmin kırsal kalkınmaya katkısı daha fazla sağlanabilir.
- Kırsal turizm kavramı, doğallık, güven ve sağlık çağrışımı yapıyor. Bunu sağlamak sürdürülebilirlik açısından gereklidir.
- Kırsal turizm coğrafi işaretler, yöresel ürünler ve yöresel-yerel mülkiyetler ile bir değer sistemidir.
- Kırsal turizm günümüzün kaybolan değerler sistemi içerisinde bünyesinde barındırdığı, barındıracağı doğallık, saflık, temizlik ve insan sağlığı kaygısı ile daha fazla tutunabilirlik gösterebilecektir.

4.5. Kapsayıcı kalkınma

Sosyal güvenlik sisteminde nüfusun tamamını kapsayan, adil, güvenli, dengeli ve mali açıdan sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmalıdır. Sosyal sigorta sisteminin aktif-pasif oranının düşüklüğü, nüfusun giderek yaşlanması ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığı sistemin mali sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca kayıt dışılık nedeniyle çalışanlar emeklilik dönemi güvencesinden mahrum kalmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı sorunların çözümüne yönelik yeniden yapılanma, Türkiye'de toplumsal yapı ve çalışma yaşamının temel sorun alanları ile birlikte, bütünsel olarak değerlendirildiğinde ancak işlevsel olacaktır.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda ilerlemesi toplumda çalışan herkesin sağlıklı, güvenli işe sahip olması ile ve tarımda, sanayi ve hizmetlerde hak ettiği yere ulaşmasıyla doğru orantılıdır. Tarımda çalışan nüfusun fazlalığı, bu alanda ele alınması gereken bir diğer önemli husus olarak belirmektedir. Çünkü bu nüfusun çok büyük bir çoğunluğu sosyal güvenlikten yoksun ve kayıt dışı çalışan nüfus olup, en zor koşullarda çalışmaktadır. Üretim süreçlerine özellikle emek-yoğun çalışma açısından yoğun katılan tarım çalışanları kayıt dışılıktan ve sosyal güvenlik uygulamalarından yoksun olmalarından dolayı çalışma hayatında birçok risk ile karşı karşıyadır. Bunu önlemeye yönelik önlemlerin alınması önemlidir ama önce çalışanların kayıtlılığı gerekmektedir. Burada her şeyden önce çalışanların çalışma koşulları iyileştirilmeli ve sosyal güvenlik sistemine dâhil olabilecekleri önlemler alınmalıdır. Bunun için:

- Kendi nam ve hesabına çalışan milyonlarca çiftçinin ve mevsimlik tarım çalışanlarının sistematik (mevzuata dayalı, STK ve ilgili kamu kurumlarının iradesiyle) bir şekilde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bilgilendirme, eğitim, sağlık gözetimi gibi iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinden yararlanması sağlanmalıdır.
- Özellikle diplomalı meslek sahibi gençlerin sosyal güvenlik primleri devlet tarafından karşılanarak sisteme dâhil edilmelidir.
- Sektördeki kaza ve hastalık veri kayıt sisteminin düzenlenerek güvenilir verilerin elde edilebileceği bir sistemin kurulması gereklidir.
- Tarım sektöründe en fazla iş kazası ve meslek hastalıklarına neden olan makineler, pestisitler vb. konularda farkındalıkların artırılması, üreticilere ulaşılarak üretimden itibaren sağlık ve güvenliğin ön planda tutulması noktasında çalışmaların yürütülmesi öne taşımaktadır.

- Mevsimlik gezici çalışanların çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi insana yakışır iş açısından bir zorunluktur.
- 50'den az işçi çalıştırılan tarım ve orman işlerinin yapıldığı iş yerleri İş Kanunu kapsamına alınmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik kapsamına alınması için kapsamlı düzenlemeler yapılmalıdır.
- İşçi işveren arasında yer alan aracılık kurumu kayıt altına alınmalı ve bu sistemden işçilerin zarar görmeyecek bir yapının düzeltilmesi sağlanmalıdır.
- İnsan onuruna yakışır çalışma ve yaşam koşulları sağlanmalıdır. Ulaşım, işin başlama ve bitiş saatleri, mola ve yemek saatleri net olarak belirlenerek iş sözleşmesi ile taraflar arasında mutabakata varılmalıdır.
- TÜİK tarafından düzenli istatistikler tutulmalıdır.
- Çocuk işçiliği engellenmelidir.
- Barınma alanları yaşamaya uygun, sağlıklı ve sosyalleşme imkânı sunacak alanlar olmalıdır.
- Bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı sağlık taraması yapılmalı, gezici sağlık ekipleri oluşturulmalıdır.
- Okul çağındaki çocukların eğitimlerinin kesintiye uğramaması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Yararlanılamayan sosyal yardımların gidilen illerden sağlanmasının yanı sıra yeni sosyal desteklerde verilmelidir.
- Sürdürülebilir kırsal kalkınma ve toplum anlayışı içerisinde, özellikle kapsayıcılık ilkesi çerçevesinde üzerinde durulması gereken en önemli konulardan bir de kırsal alandaki dezavantajlı gruplara yönelik eylemlerdir. Bu kapsamda TOB tarafından kırsal alanda özel politika gerektiren, dezavantajlı gruplar içinde yer alan kırsalda kadınlara yönelik:
 - Tarımsal, ev ekonomisi ve sosyal konularda eğitim ve yayım hizmetleri verilmekte,
 - Tarımsal yeniliklerin öğrenilmesi ve uygulanması sağlanmakta,
 - Kooperatif kurmalarının desteklenmesine yönelik çalışmalar yürütülmekte,
 - Tarıma dayalı iş kollarında kadın girişimciliği özendirilmekte ve desteklenmekte,
 - Gelir getirici, faaliyet çeşitliliğini artırıcı ve sosyoekonomik yönden güçlendirici projeler yürütülmekte,
 - Kırsalda aile çiftçiliğini korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için eğitim, program ve projeler hazırlanmaktadır.

2003-2018 yılları arasında 215.350 faaliyette 2.425.118 kadın çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarından faydalanmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

4.6. İyi yönetim

Gerek dünyada gerek ülkemizde kır-kent boyutunda, sektörler boyutunda, kamu politikaları boyutunda, bölgeler arası ve bölge içi farklılıklar boyutunda, enerji boyutunda, gıda güvencesi-beslenme boyutunda vd. sorunların etkisi-maliyeti giderek artmaktadır. Bu sorunlar ancak hizmet sunucu tüm aktörlerin iş birliği ve etkin rol dağılımı ile çözüme kavuşabilir. Burada da “iyi yönetim” devreye girmektedir. Kalkınma alanındaki sorunların çözüme kavuşması iyi bir yönetimi, koordinasyonu, uzun vadeli düşünmeyi, kırsalı gözetmeyi gerektirmektedir. Yönetim temelde bir ülkenin işlerini tüm boyutlarda yönetecek ekonomik, politik, sosyal, kültürel, yönetim otoritelerinin birlikte karar vericiliği ve otorite paylaşımıdır. Burada anahtar sözcüklerden birisi otorite paylaşımıdır. Yönetim: devlet-kamu, yerel yönetim, özel sektör, STK ve yerel topluluklar arasındaki etkililiği artırdığı ve rol dağılımını kolaylaştırdığı zaman daha fazla anlam ifade eder. İyi yönetimin gerçekleştirilebilmesi, değişimin sürekli olması, sürdürülebilir yerel ve kırsal kalkınmanın hedeflerine ulaşması için işte bu aktörler arasında geniş bir etkileşim gerekir. Kırsal kalkınmanın temel yönetim aktörleri olan devlet-kamu, yerel yönetim, özel sektör, STK ve yerel topluluklar kırsal refahı artırmaya, yoksulluğu sona erdirmeye, istihdam yaratmaya, işleme tesisleri oluşturmaya, yerelde örgütlenmeye, sürdürülebilir çevre korumaya, toplumsal cinsiyete duyarlı kalkınmaya, eşitlik-etkinlik ve adalet dengesine, değişen hizmet taleplerini karşılamaya yönelik politik, yasal, ekonomik, yönetsel, kültürel ve sosyal koşulları oluşturarak hizmet edebilir.

Kırsal kalkınma açısından tüm kalkınma paydaşlarının yani yönetim aktörlerinin kalkınma faaliyetlerine, çabalarına katkıda bulunabilecekleri alanlar vardır. Yönetim aktörleri:

- Kırsal düzeyde refahı sağlamaya,
- Yoksulluğu sona erdirmeye,
- İstihdam yaratmaya,
- İşleme tesisleri oluşturmaya,
- Yerelde örgütlenmeye,
- Sürdürülebilir çevre korumaya,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı kalkınmaya,
- Eşitlik-etkinlik ve adalet dengesine,
- Değişen hizmet taleplerini karşılamaya yönelik politik, yasal, ekonomik, yönetsel, kültürel ve sosyal şartları oluşturarak kalkınmaya hizmet edebilir ve de etmelidir.

Yönetim aktörleri arasında rol dağılımı, güç paylaşımı, katılımcılık, eş güdümlü kalkınmanın etkililiğini belirlemede önem taşımaktadır. Burada temel sorular olarak beliren konular dikkate alınma durumundadır. Bu sorular: kalkınmada kolaylaştırıcılar kim, kimler olabilir, kırsal halk nerede yer alacak, nasıl bir rol üstlenecek ve ne kadar söz sahibi olacak? Eğer, kalkınma uygulamalarında tabandan tavana yaklaşımlar benimsenirse, yerelin/kırsalın görüş ve öncelikleri dikkate alınır, başarının temel koşullarından biri olarak halkın bilinç düzeyinin arttırılmasına ve katılımcılığının kabul edilmesine özen gösterilirse, paydaşlar arasında iş bölümü ve eş güdüme dikkat edilirse, güç ve otorite kullanımı yerine kaynakların eşit, adil ve sürdürülebilir kullanımına ağırlık verilirse “iyi yönetim” hissedilebilir.

5. SONUÇ: VİZYON-NASIL BİR KIRSAL ALAN?

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyümeye dayalı politik öncelikler yerini giderek toplumun tamamını kapsayan entegre kalkınma arayışlarına bırakmaktadır. Giderek artan yoksulluk ve açlık, kır-kent, gelişmiş-az gelişmiş bölgeler ve ülkeler arasındaki farklılıkların derinleşmesi, ekonomik dengesizlikler ve adaletsizlikler, hızla kirlenen ve tükenen doğal kaynaklar tüm dünyada kırsal kalkınma kavramını gündemde ön sıralarda tutmaktadır.

Geldiğimiz noktada dünya genelinde her ülke kırsal kalkınma olgusuna daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırma durumuna gelmiştir. Türkiye’de bir süredir kırsal alanı cazip bir yaşam alanı haline getirmek için fırsatlar, olanaklar yaratılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu yaklaşımlar kırsal nüfusun gereksinimlerine yanıt vermekte yetersiz kalmakta ve kırsal nüfusu ekonomik, çevresel ve yasal bazı düzenlemeler yerinden göçe ve farklı arayışlara itmektedir.

Türkiye’de ve dünyanın genelinde de kırsal alanlar kalkınma politikaları bakımından en kırılgan alanlar ya da kesimler arasında görülmektedir. Kırsal çevrenin ve doğal yaşam alanlarının korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi bir ülkenin kalkınmasında kilit önem arz etmektedir. Küreselleşme ile meydana gelen değişimler her alanda olduğu gibi kırsal alanda da ihtiyaçların ve sorunların anlaşılması ve buna karşı çözüm önerilerinin sunumunda farklı hizmet sunumlarının devreye girmesini zorunlu hale getirmektedir. Artık sadece yukarıdan planlanan ve yukarıdan çözüm önerilerinin iletildiği bir model anlayışı yerine yerelin kendi beklenti ve ihtiyaçlarını ortaya koyan, planlama ve uygulama aşamasında ise ortaklıkların hâkim olduğu bir kırsal toplum modeli günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Sürdürülebilir toplum anlayışı ile oluşturulan bir kırsal kalkınma yaklaşımı üretken, toplumsal cinsiyeti gözetken, rekabetçi, yenilikçi, kapsayıcı, dayanıklı, kalkınmayı tabana dayanan ve örgütlü topluma yönelik kavramlar ile çağdaş dünya düzeni içerisinde kabul görmektedir. Bu ise bütün kırsalın ihtiyacına cevap verecek politika önceliklerinden ve uygulamalardan geçmektedir.

Toplumsal değişimler, artan kır-kent farklılıkları ve kırsalda yoksulluğun artması kalkınma teorisinde bazı tartışmaları da gündeme getirmiştir. Yeni kalkınma teorisinde kalkınmanın temel sorunu zenginliğin yaratılması değil, eğitilmiş insan gücünden ileri gelen zenginliği yaratabilme kapasitesi olmaktadır. Buraya kadar belirtilenlerden sonra, 2023 yılı Türkiye Kırsal Kalkınma Vizyonu iki ayrı öngörü ile açıklanabilir.

Kırsalı sosyal, ekonomik ve kültürel olarak yaşanabilir hale getirmek, geleceği her türlü güven içinde gören ve kırsalda yaşayan insanları mutlu, huzurlu ve sağlıklı birer vatandaş olduğunu görmek.

Kırsal alanda kişi başına milli geliri ülke ortalamasına kavuşturmak, herkesi temel alt ve üstyapı hizmetlerine kavuşturmak, üretken-aktif nüfus yapısı ile ekonomik kalıcılığın sağlandığı, pazar ile bütünleşmiş ve bulunduğu yerde refahı yakalamış bir kırsal alan oluşturmak.

KAYNAKLAR

- Adams, W., 2001. Green Development: Environment and Sustainability in the Third World. 2. dü. London: Routledge.
- Bakırcı, M., 2007. Türkiye’de Kırsal Kalkınma. Ankara: Nobel Kitapevi.
- Bertrand, A., 1958. Rural Sociology: An Analysis of Contemporary Rural Life. New York, Toronto: Londo:McGraw-Hill.
- Bosworth, G. , Somerville, P., 2014. Interpreting Rurality: Multidisciplinary Approaches. London and New York: Routledge.
- Castaneda, R. et al., 2018. A new profile of the global poor. World Development, Volume 101, pp. 250-267.
- Cengiz, S., Baydur, C., 2010. Kırdan Kente Göç ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(2), pp. 85-98.
- Çıray, A., 2018. X Y Z Kuşakları; Kristalleşen Nesil. [Çevrimiçi] Available at: <https://unifestal.com/free/x-y-z-kusaklari/>[Erişildi: 15 Eylül 2019].
- Elena, H., Sorina, M., Rus, D., 2015. A Predictive Model of Innovation in Rural Entrepreneurship. Procedia Technology, 19, p. 471, 472, Volume 19, pp. 471-472.
- European Union (EU), 2019. Rural development 2014-2020. [Online] Available at: https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_en [Accessed 13 Eylül 2019].
- EUROSTAT, 2019. Urban-Rural Typology. [Çevrimiçi] Available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology. [Erişildi: 10 Eylül 2019].
- FAO, 2015. The State of Food and Agriculture Social protection and agriculture: breaking the cycle of rural poverty, Rome: FAO.
- FAO, 2017. Defining Small-Scale Food Producers to Monitor Target 2.3. of The 2030 Agenda For Sustainable Development, Rome: FAO.
- Galeski, B., 1972. Basic Concepts of Rural Sociology. Manchester: Manchester University Press.
- Geray, C., 1975. Türkiye’de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(1), pp. 45, 49, 65.

- Gülçubuk, B., 2017. Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamalarında Öncelik Arayışları ve Türkiye Açısından Değerlendirme. %1 içindeSürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, pp. 53-67.
- Gülçubuk, B. ve diğerleri, 2015. Kırsal Kalkınma Paradigması ve Yeni Yaklaşımlar. Ankara, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongre, pp. 1360-1382.
- Gülçubuk, B. ve diğerleri, 2005. Tarımda İstihdam Sosyal Güvenlik Uygulamaları ve Kırsal Yoksulluk. Ankara, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Güreşçi, E., 2009. Kırsal Göç Ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Bahar 2009 (22).
- ILO, 2007. [Çevrimiçi].
- İrmış, A., Çoban, H., Başol, S., 2016. Kırsal Girişimcilik: Tarihten Günümüze Yatağan Örneği. Kaposvár - Hungary, Eurasian Economists Association, pp. 170-180.
- Kan, M., Kan, A., Doğan, H. G., 2018. Kırsal Alanda Tarımda Yaşlanmayı Önlemek İçin Genç Çiftçi Desteği Perspektifinden Bir Bakış. Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Kongresi, p. 44.
- Kavruk, H., 2004. Köy ve Mahalle: Yerleşim ve Yönetim Birimi. Ankara: Odak.
- Kıymaz, T., 2016. Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde Tarım ve Gıda. Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü.
- KKEP, 2015. Kırsal Kalkınma Eylem Planı 2015-2018. [Çevrimiçi] Available at: 15
- OECD, 2011. OECD Regional Typology. [Çevrimiçi] Available at: https://www.oecd.org/cfe/regional-policy/OECD_regional_typology_Nov2012.pdf [Erişildi: 2019 Eylül 10].
- Özmehmet, E., 2012. Dünyada ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. Journal of Yaşar University, 3(12), pp. 1853-1876.
- Öztürk, Ş., 2008. Kırsal Yoksulluk ve Neo Liberal Ekonomi Politikaları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(5), pp. 605-634.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019. Kırsalda Kadın ve Aile Hizmetleri. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Egitim-Ve-Yayim/k%4%b1rsalda-kad%4%b1n-ve-aile-hizmetleri> [Erişildi: 13 Eylül 2019].

- TÜİK, 2002. 2001 Genel Tarım Sayımı. [Çevrimiçi] Available at: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1003 [Erişildi: 01 Eylül 2019].
- TÜİK, 2014. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2014. [Çevrimiçi] Available at: <http://www.tuik.gov.tr> [Erişildi: 01 Eylül 2019].
- TÜİK, 2018. Göç İstatistikleri. [Çevrimiçi] Available at: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 [Erişildi: 02 Eylül 2019].
- TÜİK, 2018. Hanehalkı İşgücü Anket Sonuçları. [Çevrimiçi] Available at: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 [Erişildi: 02 Eylül 2019].
- TÜİK, 2019. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. [Çevrimiçi] Available at: www.tuik.gov.tr [Erişildi: 10 Eylül 2019].
- Türkdoğan, O., 2006. Türkiye’de Köy Sosyolojisi. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1985. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi. [Çevrimiçi] Available at: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf [Erişildi: 05 Eylül 2019].
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2018. Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ve Kırsalda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi Konulu Komisyon Raporu. [Çevrimiçi] Available at: <https://komisyon.tbmm.gov.tr/dosyalar/KIRSAL%20ALANDA%20KADININ%20G%C3%9C%C3%87LEND%C4%B0R%C4%B0LMES%C4%B0%20RAPORU.pdf> [Erişildi: 05 Eylül 2019].
- UKKS, 2015. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. United Nations, 2019. Sustainable Development Goals. [Online] Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> [Accessed 13 Eylül 2019].
- World Bank, 1990. World Development Report 1990 : Poverty, New York: Oxford University Press.
- World Bank, Sustainable Communities. <http://www.worldbank.org/en/topic/sustainable-communities> (Erişim Tarihi: 20.01.2018)